

BYGGSEKTORN I SKÅNE

BYGGSEKTORN I SKÅNE

KUND

Region Skåne

KONSULT

WSP Analys & Strategi

121 88 Stockholm-Globen
Besök: Arenavägen 7
Tel: +46 10 7225000
WSP Sverige AB
Org nr: 556057-4880
Styrelsens säte: Stockholm
<http://www.wspgroup.se>

KONTAKTPERSONER

Martin Lagnerö, WSP Analys & Strategi

Christian Lindell, Region Skåne

Omslagsfoto: Byggarbetesplats i Västra hamnen Malmö

Foto: News Øresund – Jenny Andersson

UPPDRAGSNAMN
Byggsektor i Skåne

UPPDRAGSNUMMER

FÖRFATTARE
Martin Lagnerö

DATUM
2016-12-15

2016-12-15

INNEHÅLL

1	INLEDNING	5
1.1	DEFINITIONER	5
1.2	FÖRUTSÄTTNINGAR	5
2	HISTORISK UTVECKLING	6
2.1	STARKT VÄXANDE BYGGSEKTOR I SKÅNE LÄN	6
3	FÖRÄNDRINGAR INOM BYGGBRANSCHEN	8
3.1	TEKNOLOGISK UTVECKLING OCH PRODUKTIVITET	8
3.2	ÄNDRAD ORGANISATION	12
3.3	INTERNATIONALISERING	14
3.4	UTLÄNDSK ARBETSKRAFT	17
3.5	SLUTSATSER	20
3.5.1	Teknologisk utveckling och produktivitet	20
3.5.2	Ändrad organisation	21
3.5.3	Internationalisering	21
3.5.4	Utländsk arbetskraft	22
4	UTBILDNING OCH KOMPETENSFÖRSÖRJNING	23
4.1	NULÄGET OCH TRENDER	23
4.2	REKRYTERINGSBEHOV I BYGGSEKTORN I SKÅNE FRAM TILL 2025	25
4.3	ÅLDERSFÖRDELNING I OLIKA BYGGYRKEN	26
4.4	JOBBUTSIKTER I BYGGSEKTORN PÅ KORT OCH LÅNG SIKT	29
4.4.1	Riket	29
4.4.2	Skåne	32
4.5	VÄGARNAS IN I BYGGSEKTORN	33
4.5.1	Vägen in för yrkesarbetare	33
4.5.2	Bygg- och anläggningsprogrammet	33
4.5.3	Vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning	37
4.5.4	Distansutbildning	38
4.5.5	Kompetensprov	38
4.6	ANDRA GYMNASIEPROGRAM SOM ÄR VIKTIGA FÖR BYGGSEKTORN	38
4.6.1	VVS- och fastighetsprogrammet	38
4.6.2	EI- och energiprogrammet	39
4.7	YRKESHÖGSKOLOR	39
4.8	VALIDERING OCH ERKÄNNANDE	40
4.9	UTBILDNING PÅ HÖGSKOLA OCH UNIVERSITET	40
4.10	VILKA ÄR UTMANINGARNA FÖR KOMPETENSFÖRSÖRJNINGEN?	40
4.10.1	Utmaningar i närtid	40
4.10.2	Långsiktiga utmaningar	43
4.11	SLUTSATSER	43

5 JÄMSTÄLLDHET OCH INTEGRATION	45
5.1 INLEDNING	45
5.2 JÄMSTÄLLDHET	45
5.2.1 Nuläget och trender	45
5.2.2 Orsaker till den låga andelen kvinnor i byggbranschen	49
5.3 INTEGRATION	50
5.3.1 Nuläget och trender	50
5.3.2 Orsaker till den lägre andelen utrikes födda	54
5.4 SLUTSATSER	55
5.4.1 Jämställdhet	55
5.4.2 Integration	55
6 FRAMTID OCH STRATEGISKA ÅTGÄRDER	57
6.1 FÖRÄNDRINGAR INOM BYGGBRANSCHEN	57
6.1.1 Framtid	57
6.1.2 Strategiska åtgärder	58
6.2 KOMPETENSFÖRSÖRJNINGEN	59
6.2.1 Framtid	59
6.2.2 Strategiska åtgärder	59
6.3 JÄMSTÄLLDHET	59
6.3.1 Framtid	59
6.3.2 Strategiska åtgärder	59
6.4 INTEGRATION	60
6.4.1 Framtid	60
6.4.2 Strategiska åtgärder	60
7 REFERENSER	61
8 BILAGOR	62
8.1 FALLSTUDIER	62
8.1.1 Ideon Gateway	62
8.1.2 Pilevallsvägens förskola	63
8.2 INTERVJUER MED BYGGFÖRETAG	63

1 INLEDNING

1.1 DEFINITIONER

Byggsektorn är ett vitt begrepp. Kärnan i byggsektorn är den klart definierade byggindustrin (SNI 41-43) som producerar byggnader och anläggningar. Till byggsektorn kan dock även räknas kringverksamheter som fastighetsbolag, fastighetsförvaltare, byggkonsulter, arkitektverksamhet och byggmaterialindustrin. Även offentlig verksamhet som teknisk förvaltning, samhällsplanering och bygglovshantering skulle kunna räknas till byggsektorn. Denna rapport rör dock utvecklingen och framtiden för byggindustrin i Skåne. Med begreppet byggsektorn avses byggindustrin om inget annat påpekas särskilt.

1.2 FÖRUTSÄTTNINGAR

Region Skåne arbetar med regional utveckling, bland annat inom ramen för Kompetensplattformen i Skåne och de innovationsplattformar m.m. som stöts av Region Skåne. I utvecklingsuppdraget ingår att följa utvecklingen på arbetsmarknaden och beskriva den pågående strukturomvandlingen.

Som ett led i arbetet med regional utveckling vill Region Skåne fördjupa kunskaperna om byggsektorn i Skåne. Trots en växande utlandskonkurrens har sysselsättningen inom byggbranschen växt med ca 12 000 personer sedan år 2000 och är därmed en av de snabbast växande branscherna i Skåne.

WSP Analys & Strategi har därför på uppdrag av Region Skåne tagit fram denna rapport, som omfattar historik, nuläge, framtid samt strategiska rekommendationer för byggbranschen.

2 HISTORISK UTVECKLING

2.1 STARKT VÄXANDE BYGGSEKTOR I SKÅNE LÄN

Byggsektorn i Skåne län har utvecklats relativt väl sedan mitten på 90-talet. Som grund för detta ligger mest troligt ett starkt växande befolkningsunderlag där Malmö som Sveriges tredje största stad går i spetsen. Regionen har vuxit med ca 18 procent i befolkning sedan mitten på 1990-talet. Det är en betydligt starkare tillväxt jämfört med riket i helhet, ca 12 procent. Skåne län har också haft en starkare befolkningstillväxt än Västra Götalands län (ca 12 procent) men lägre än Stockholms län (ca 31 procent). För att ge en utförligare bild av hur Skåne läns byggsektor har utvecklats presenteras ett antal variabler i figuren nedan sedan mitten på 1990-talet.

I den första figuren åskådliggörs antalet anställda i byggsektorn i Skåne län jämfört med riket totalt, indexerat med basår 1994. Antalet anställda har mer än fördubblats under perioden (111 procent) från ca 17 300 1994 till ca 36 500 2014. Motsvarande utveckling för riket var 47 procent. Skåne läns byggsektor har således haft mer än dubbelt så hög tillväxt jämfört med byggsektorn generellt i riket.

Antalet arbetsställen har vuxit kraftigt och återigen snabbare än riket. Antalet arbetsställen har till och med vuxit snabbare än antalet anställda, ca 120 procent eller från ca 3 800 till 8 400, vilket antyder att arbetsställena också blivit något mindre under perioden. För riket var tillväxten 38 procent, d.v.s. lägre än antalet anställda vilket istället antyder det motsatta, att arbetsställena blivit något större generellt. Antalet arbetsställen i Skåne län har därmed haft tre gånger så hög tillväxt som byggsektorn generellt.

I och med att antal anställda har ökat har också omsättningen ökat under perioden. Detta med betydligt högre nivåer, över 300 procent¹. Satt i perspektiv till antalet anställda, d.v.s. utvecklingen av omsättning per anställd, ger vid handen en mer jämn utveckling. Skåne läns byggsektor har gått från att omsätta något lägre per anställd än riket generellt i början på 1990-talet till att omsätta något mer per anställd i slutet av perioden. Över hela perioden har Skånes omsättning per anställd vuxit med 96 procent medan rikets har vuxit med 75 procent.

Utvecklingen av förädlingsvärdet per anställd har varit mycket snarlik för både Skåne län och riket som helhet. Från relativt konstanta nivåer mellan 2000 och 2008 för att därefter falla. Det går därmed inte att säga att Skåne läns byggsektor är mer eller mindre produktiv än i riket som helhet. En fallande produktivitet (oftast mätt som förädlingsvärde per anställd) ligger dock i linje med den debatt som förs angående produktivitetsutvecklingen inom byggsektorn, se kapitel 2 nedan.

Till sist redovisas export per anställd för byggsektorn. Återigen förekommer en negativ utveckling för både riket och Skåne län. Serien är dock relativt volatil vilket antyder att en del större exportprojekt kan ha påverkan på årsbasis men trendmässigt är utvecklingen mycket lik. Den fallande trenden

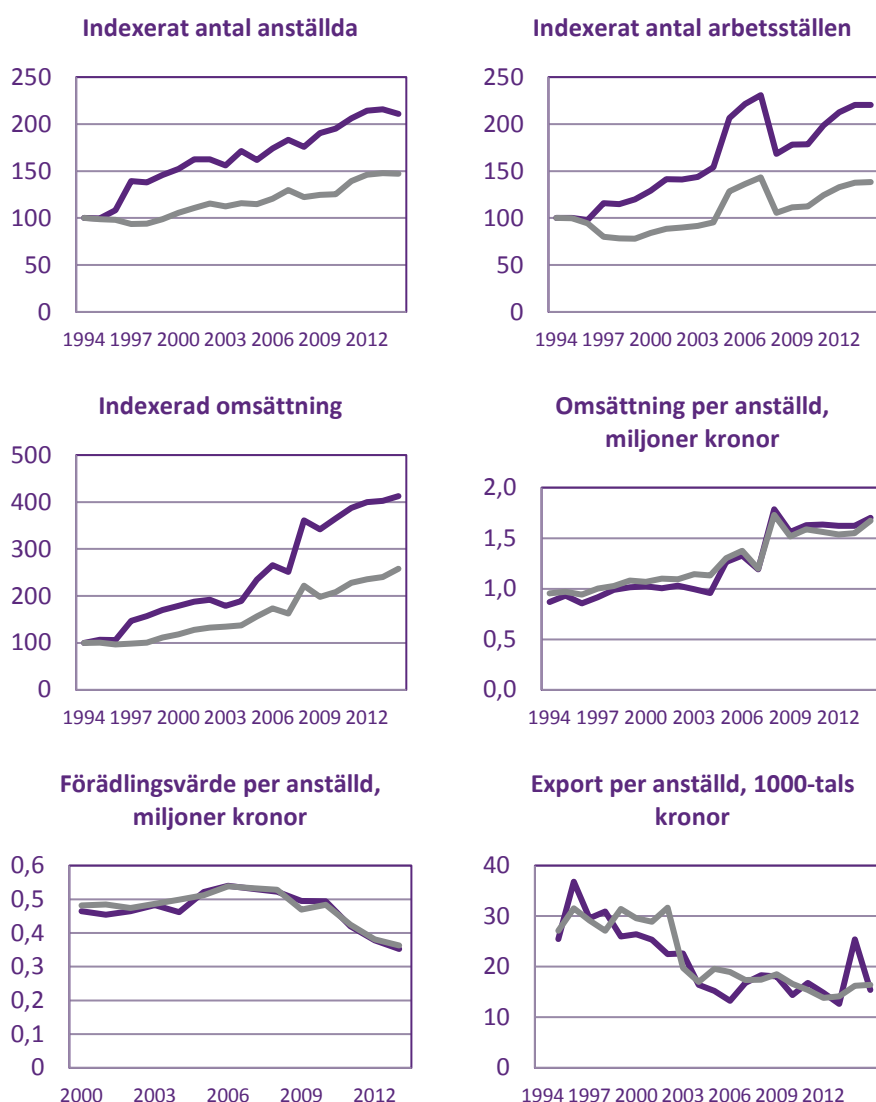
¹ En anledning till detta kan bero på val av deflator. För omsättning och export har KPI använts istället för BPI på grund av osäkerhet samt för att öka jämförbarheten. Oavsett är samma metod använd för både Skåne län och riket vilket gör att nivåskillnaderna bli oförändrade.

verkar dock ha stagnerat i början av 2010-talet för att sedan vända mot en positiv riktning.

Sammantaget har således byggsektorn i Skåne haft en mycket positiv utveckling, än mer så än riket generellt. Detta gäller framförallt antalet anställda, antalet arbetsställen och omsättning. Sektor har dock blivit mindre produktiv och även exporten per anställd har sjunkit, men detta gäller även för riket som helhet och kan inte kopplas specifikt till Skåne län.

Diagram 1. Indexerat antal anställda (1994-2014, basår 1994); Indexerat antal arbetsställen (1994-2014, basår 1994); Indexerad omsättning, fasta priser i 2000 års prisnivåer (1994-2014, basår 1994); Omsättning per anställd, miljoner kronor, fasta priser i 2000 års prisnivåer (1994-2014); Förädlingsvärde per anställd, miljoner kronor, fasta priser i 2000 års prisnivåer (2000-2013); Export per anställd, 1000-tals kronor, fasta priser i 2000 års prisnivåer (1994-2014).

Skåne mörk linje, riket som helhet ljus linje.

Källa: SCB

Not: Byggsektorn består av SNI 45 1992-2007 och SNI 41-43 from 2008.

P.g.a. variationer i definition av bransch kan tidsserierhopp förekomma, framförallt mellan 2007 och 2008. Omsättning och export är för länsnivå beräknat genom att fördela data på företagsnivå på antal anställda och sedan multiplicera per anställda på arbetsställenivå. Export per anställd redovisas

för total export över totalt antal anställda och inte endast per anställd i exporterande byggföretag.

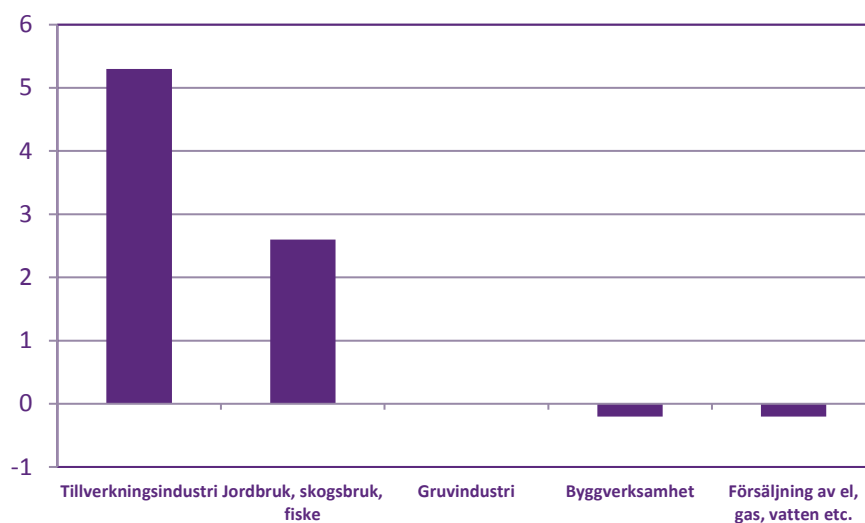
3 FÖRÄNDRINGAR INOM BYGGBRANSCHEN

3.1 TEKNOLOGISK UTVECKLING OCH PRODUKTIVITET

Teknologisk utveckling definieras oftast som den faktor som driver på produktionen, givet samma nivåer av kapital och antal anställda. Teknologin leder därmed till att de anställda blir mer produktiva, d.v.s. producerar mer per anställd och arbetstid, och mäts därmed också oftast i termer av produktivitet.

I Figur 2 nedan presenteras produktiviteten i riket för olika branscher och vad som åskådliggörs är att det finns stor variation beroende på vilken bransch man väljer att undersöka. Exempelvis är produktiviteten mycket hög för tillverkningsindustrier och primärproduktionen, 5,3 respektive 2,6 procent genomsnittlig årlig tillväxt. Motsvarande utveckling för byggindustrin är -0,2 procent. Det betyder att produktiviteten i genomsnitt har minskat varje år inom denna sektor under perioden.

Diagram 2. Genomsnittlig årlig procentuell förändring i produktivitet per bransch i Sverige, 1994 – 2013, fasta priser.

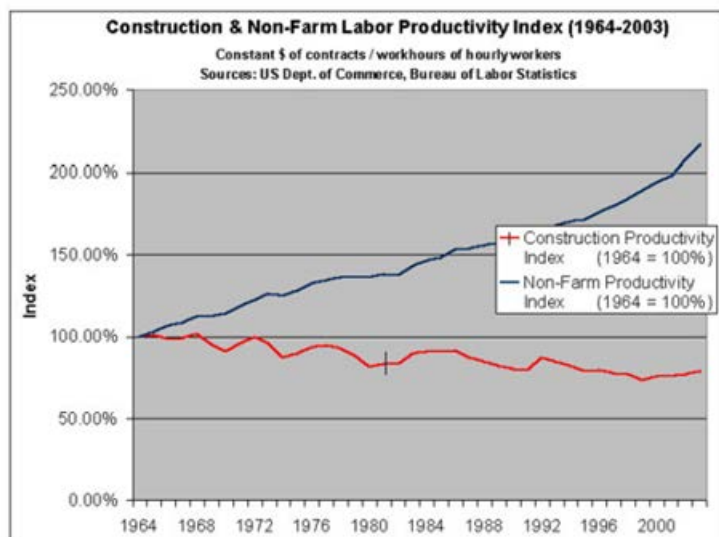

Källa: Svenskt Näringsliv (2015).

Byggsektorns dåliga produktivitet är också något som kommer fram i WSPs intervjustudier. Ett sätt att mäta produktivitet inom byggsektorn är hur lång tid det tar att producera en kubikmeter. I mitten på 1990-talet, inom husproduktion, var arbetsproduktiviteten i riket ca 0,7 h per kubikmeter, idag motsvarar detta mått ca 1,4 h per kubikmeter, d.v.s. en halvering av produktiviteten inom loppet av 20 år. För att motverka produktivitetstförlusten har de ökade kostnaderna tidigare skjutits över på kundsidan. Det är idag inte längre ett alternativ då betalningsförmågan/viljan på många platser har nått ett maximum.

Att produktiviteten är negativ för byggsektorn är inget som endast är sant i Sverige, eller Skåne för den delen, och kan uppmärksammas i många andra länder. Exempelvis visar Teicholz (2004) i Figur 3 nedan hur indexerad arbetsproduktivitet från basåret 1964 till 2003 varierar för byggsektorn respektive övriga branscher² i USA. Produktiviteten för den senare gruppen har mer än fördubblats medan byggsektorns utveckling har varit negativ.

Diagram 3. Indexerad produktivetsutveckling för byggsektorn respektive övrig verksamhet i USA, 1964 – 2003.

Källa: Sveriges Byggindustrier (2012)

Med anledning av detta har ett antal insatser genomförts de senaste åren med fokus på att öka innovationen och produktiviteten inom byggsektorn. Något som i sin tur leder till ökad samhällsnytta via lägre byggkostnad, högre kvalitet och billigare bostäder. Bland annat tillsatte regeringen en produktivetskommitté som kom fram till en mängd åtgärder, Sveriges Byggindustrier (2012b). Exempel på dessa:

- Öka andelen totalentreprenad. Att fler företag skall hantera hela byggprocessen kan leda till skalfördelar jämfört med att många olika underentreprenörer går samman.
- Ta tillvara på stordriftsfördelar och standardisering.
- Utveckla uppföljning och samarbete med beställare.
- Förbättra mätmetoderna av innovation och produktivitet.

Två anledningar som generellt lyfts fram till varför byggsektorn anses ha låg produktivitet är att verksamheterna är för projektbaserade och lokala. Med anledning av detta försämras förutsättningarna för att skapa organisatorisk utveckling som rutiner och standardisering. Detta leder också till att samma leverantörer återkommer i projekt och inflödet av ny kunskap begränsas.

Vissa menar dock att anledningen till att byggsektorns dåliga innovationsgrad beror på en begreppsförvirring. Innovation kopplas ofta ihop med varor och produkter och tar inte hänsyn till förbättringar av processer och kvalitet. Exempelvis inkluderar inte dagens byggnadsprisindex kvalitetsförändringar tillräckligt vilket skapar en felaktig bild av

² Exklusive jordbruksanställda, offentligt anställda, anställda i hushåll och anställda i icke-vinstdrivande företag.

prisutvecklingen³. Om prisutvecklingen således överskattas kommer det i sin tur leda till en underskattning av produktivitetens utvecklingen, se Sveriges Byggindustrier (2012) för utvecklad diskussion.

WSPs intervjustudierna styrker denna bild. Dagens byggnader leder per automatik till lägre produktivitet då kraven (miljökrav, kvalitetskrav, utformning av lägenheter, handikappanpassning o.s.v.) på byggprocessen ökat markant vilket gör att projekten tar längre tid att färdigställa. Även kostnadsutvecklingen har lett till en lägre produktivitet då prisindexet för byggsektorn ligger långt över prisutvecklingen på andra varor, motsvarande jämförelse mellan prisindex för andra länder visar inte på lika stora skillnader.

För att få djupare insikt i denna fråga genomförde Sveriges Byggindustrier (2012b) en enkätundersökning för att kartlägga byggbranschens innovationsutveckling. I enkätundersökningen väljer de att använda sig av ordet "förnyelse" istället för innovation eller teknologisk utveckling för att bättre fånga upp förändringar i kvalitet och processer.

Enkäten skickades ut till 2213 företag, alla med minst 5 anställda. Totalt svarade 441 företag med fördelning över företagsstorlek, koncerntillhörighet/självständigt företag, huvudsaklig verksamhetsinriktning samt spridning över landsbygd och storstadsregioner.

Av svaren framgick att 61 procent av alla responderade företagen ansåg att de "har vidtagit åtgärder för förnyelse som givit kunden en mer prisvärd produkt under den senaste femårsperioden", d.v.s. en majoritet av alla företag. Enkäten tillät även en distinktion mellan olika företagstyper. Av denna framgick det att 91 procent av de responderande företagen med fler än 300 anställda ansåg att de vidtagit förnyelseåtgärder. Motsvarande siffra för företag som ingick i en koncern var 82 procent. Även företag som verkade på tillväxtmarknader samt som ägnade sig åt nyproduktion av bostäder hade hög förnyelsegrad.

De företag som istället svarade att de "driver sin verksamhet som det alltid har gjort" var oftast mindre, inte ingick i en koncern, verkade i mindre växande kommuner och bedrev anläggningsarbete.

Således framträder en bild av att större byggföretag i en koncern som verkar på marknader med högre konkurrens bedriver mer förnyelse. Detta kan bero på flera orsaker. Exempelvis har större företag oftast högre utbildningsnivå men agerar också på en större marknad där innovation är viktigt för att vara konkurrenskraftig. Denna bild är något som är extra intressant då tillväxtdebatten ofta lyfter fram små och medelstora företag som viktiga komponenter i innovationssyfte.

Sveriges Byggindustrier (2012b) tittar också närmare på var företagen ansåg att de främsta förnyelseåtgärderna skett. Rangordnat:

- Planering av produktion (bättre tidsallokering mm)
- Fördjupat samarbete med kund (skapa gemensamma målsättningar och samtal istället för konflikter)
- Större användning av datoriserade hjälpmedel och virtuellt byggande

³ Inkluderar exempelvis: Antal balkonger, hygienutrymmen, garageplatser. Inkluderas ej exempelvis: Design, utrustning, materialval, energiförbrukning, säkerhetsaspekter, handikappanpassning o.s.v.

- Ökad andel underentreprenörer och prefabricerade element (prefab) samt att många företag specialiserar sig

Det finns även skillnader på hur olika förnyelseåtgärder varierar över företagsstorlek. Störst skillnad mellan stora och små företag kan ses gällande användandet av datoriserade hjälpmedel, internationella materialinköp och utländsk arbetskraft.

Motsvarande resultat framkom av WSP genomförda intervjuer där användandet av IT, vilket har lett till bättre kommunikationer och snabbare processer, samt ökad prefab belystes. Denna utveckling förväntas också fortgå framöver då IT-utvecklingen inom byggsektorn ännu är i sin linda. Det finns väldigt många områden inom vilka IT skulle kunna underlätta byggprocesserna. Det inkluderar tredimensionella kartor, anbudsframtagande, fastighetsförvaltning, etc. Även användandet av prefab förväntas öka men det antyds att prefab kan vara svårt att få tag i och man måste istället vända sig till utländska producenter. Även processer för ökade energiförbättringar och bättre arbetsmiljö lyfts fram.

Vidare undersöker Sveriges Byggindustrier (2012) vilka drivkrafter som finns bakom förnyelseåtgärder. En stor andel (ca 80 procent) svarade att "en mycket viktig drivkraft för förnyelse" var via synpunkter/idéer från medarbetare/kunder. Ca hälften svarade att det var ett tekniskt problem som behövde lösas. Ca en tredjedel till en femtedel svarade att det var p.g.a. synpunkter/idéer från underleverantörer/konsulter/andra byggföretag. Till sist svarade ett få antal (ca 15 – 10 procent) att det var p.g.a. kurser, forskning, statliga myndigheter, eller utländska företag.

Med bakgrund av detta tycks det av enkäten framgå att de drivkrafter som finns bakom förnyelse är oftast lokala och sällan övergripande. De sker således mer för att lösa specifika problem snarare än via standardiseringar som möjligtvis skulle kunna skapa större skaleffekter.

I WSPs intervjustudie lyfts även behovet av en ökad internationell närvaro fram som betydande för ökad produktivitet. Det inkluderar etablering av fler internationella aktörer, större andel utländsk arbetskraft men också mer internationella materialinköp. En ökad konkurrensutsättning från utlandet kommer tvinga de svenska företagen att bli mer produktiva för att kunna fortsätta verka på den inhemska marknaden.

Enkäten från Sveriges Byggindustrier tittar även på vilka sätt kunskapsutvecklingen inom byggföretagen sker, något som är viktigt för teknologisk utveckling/förnyelse. Det främsta lärandet sker i arbetet eller via erfarenhetsutbyte (89 respektive 59 procent). Färre svarade att det sker via någon form av utbildning, exempelvis via kurser (intern 47 procent, externa kurser 40 procent, studiebesök 38 procent, universitet 1 procent).

Till sist undersöks vilka hinder som finns för förnyelse. Rangordning enligt:

- Prisfokusering i alla branscher (78 procent). Oftast p.g.a. offentliga beställare som endast fokuserar på prisjämförelse och inte kvalitet m.m.
- Kort tid mellan beställning och byggstart (71 procent) vilket leder till mindre tid att planera och genomföra ett så effektivt projekt som möjligt.

- Otilräcklig lönsamhet (63 procent). Det finns för lite utrymme att satsa på förnyelse.

Intressant är att de i början två vanligaste nämnda anledningarna till dålig produktivitet i byggbranschen, projektbaserade och lokala verksamheter, endast förekom i 13 procent av svaren i Sveriges Byggindustriers undersökning.

Ovan aspekter styrks av WSPs intervjustudien, men även andra förutsättningar påverkar produktiviteten negativt. Ett exempel, som sedan 2014 är borttaget, var kommunernas särkrav. Med det menas att kommunerna tidigare kunde ställa egna specialiserade krav på utförande m.m. utöver de som innefattas av bygglagstiftningen. Det medförde att skaleffekter förhindrades då byggföretagen inte kunde tillämpa samma processer och metoder över hela riket. Det slog hårt mot bland annat utnyttjandet av prefab. I vissa fall fick hela projekt läggas ner, som hade specifikt utformats för att producera "typhus" där 100 procent av utformningen var förutbestämd och producerades externt för att sänka byggtid och kostnader, ofta p.g.a. kommunernas särkrav.

Andra hinder som framkom är att man ofta är rädd för att prova nya tekniker då kostnaderna om det blir fel är omfattande samt att det finns stora resursbehov både på hantverkar- och tjänstemannasidan. Vidare skall man undvika att införa subventioner och liknande för att öka produktiviteten då det kommer förhindra byggsektorn att själv utvecklas mot större skaleffekter, utnyttjandet av teknologi, o.s.v.

3.2 ÄNDRAD ORGANISATION

I PA Consulting (2015), som genomfördes på uppdrag av Sveriges Byggindustrier, beskrivs byggsektorns organisatoriska utveckling med avseende på framförallt efterfrågan och konkurrens. Studien baseras på intervjuer med 47 personer bestående av representanter från trafikverket, de åtta största byggföretagen i Sverige, byggsektorns arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer, forskare/expertter och ett slumpmässigt urval av företag och privata beställare. Studien inkluderade även en enkätundersökning till alla Vd:ar för företag med minst 10 anställda som var medlemmar i Sveriges Byggindustrier samt andra slumpmässigt utvalda företag. Även affärsområdesansvariga inkluderades för vissa företag med fler än 250 anställda. Totalt svarade närmare 300 personer på enkäten där majoriteten av respondenter tillhörde företag med 50-249 anställda inom husbyggnadsbranschen.

Vad som framkom var bland annat att efterfrågan på totalentreprenad har ökat, detta beror på ett antal anledningar. Exempelvis har beställarens tekniska kompetens minskat, d.v.s. beställarens roll har renodlats och det arbete som tidigare genomfördes av denna outsourcas allt mer. Med det menas att entreprenörerna som direkt svarar mot beställaren har flyttats upp i värdekedjan och får ta ett större ansvar för helheten och arbeta mer med projektledning än tidigare. En annan orsak är att kraven på snabbare färdigställande av projekt har ökat. Detta möjliggörs genom totalentreprenad via snabbare byggstart, tydligare ansvarsfördelning, färre olika gränssnitt, färre tvister o.s.v. Detta bekräftas av WSPs intervjustudie där det framkommer att andelen färdiga handlingar och klarritade hus minskat kraftigt under de senaste 10 åren. Dessutom ökar kraven på dokumentation,

framförallt på tjänstemannasidan, vilket leder till att beställarna är i allt större behov av hjälp vid projektering. Från Trafikverkets sida, främst med avseende på anläggningsarbete, har efterfrågan på totalentreprenad ökat för att skapa bättre förutsättningar för innovationsutveckling (se sektion ovan).

Den ökade efterfrågan på totalentreprenad har i sin tur också ökat efterfrågan på underentreprenörer. Detta eftersom entreprenörerna närmast beställaren ägnar sig mer åt management samt att det ger möjlighet att uppskatta och sänka kostnaden i ett tidigt skede. Det finns även andra anledningar till ett ökat antal underentreprenörer. Exempelvis har den ökade teknologiska utvecklingen gjort det möjligt för företag att specialisera sig mer och svårare för större företag att inneha tillräckliga resurser för att täcka alla typer av efterfrågade lösningar. En annan anledning är att byggsektorns volatilitet. Underentreprenörer och bemanningsföretag behövs för att få tillgång till extra resurser vid behov. Denna typ av lösningar är billigare än att anställa personer som sedan måste avskedas vid brist på arbete, problemet är dock att man då går miste om den interna kompetensuppbyggnaden som man fått om man hade haft kunskapen inom företaget. De av WSP intervjuade byggföretagen uttrycker att detta har lett till en kunskapsbrist i och med att behovet av allbyggare minskar medan specialiserad arbetskraft ökar. Efterfrågan är således högre än tillgången på kompetent personal vilket leder till ytterligare behov av underentreprenörer samt utländsk arbetskraft, men även att nya tjänster kommer att växa fram i och med ökad teknologisk utveckling.

Ovan beskrivna utveckling reflekteras också i statistiken. Sedan 2000 har antalet företag inom byggsektorn ökat från ca 53 000 till 97 000 2014, eller 82 procent. Störst ökning kan ses bland företag med 1-9 anställda samt 50-199 anställda, över 90 procent. Antal företag med fler än 500 anställda har ökat med ca 17 procent.

Konkurrensen har också ökat under 2000-talet. Framförallt med anledning av ökad andel utländsk arbetskraft. Sedan början av 2000-talet har antalet utrikes födda ökat med 146 procent inom byggsektorn i riket (från ca 14 000 2002 till 35 000 2014). Andelen utrikes födda är dock lägre i byggsektorn än för övriga arbetsmarknaden (ca 11 procent mot 15 procent) men tillväxttakten var betydligt snabbare (ca 50 procent ökning för övriga arbetsmarknaden). Sveriges Byggindustrier (2015) Även antalet utstationerade arbetstagare har ökat inom den svenska byggsektorn (se nedan sektion). Detta beror mest troligt på lägre inträdesbarriärer i form av friare rörlighet på arbetsmarknaden, en allt högre efterfrågan på kompetent arbetskraft som inte kan fyllas via det inhemska utbudet samt att Sverige gått över till europeiska byggnormer "Eurocodes".

Konkurrensen kommer dock inte endast från andra länder utan även regionalt genom att aktörer slår sig in på lokala marknader via inhyrd personal från bemanningsföretag och användandet av prefabricerade element, något som förväntas att fortsätta öka. Internet har också haft en påverkande effekt då man enklare kan göra jämförelser mellan olika leverantörer. Vidare har arbetstagarorganisationerna svårt att nå utländsk arbetskraft och mindre företag vilket gör att allt fler företag inom byggsektorn saknar kollektivavtal. Med anledning av ovan har också prispressen ökat samt kraven på snabbare byggprocesser.

Beträffande ytterligare information om förändring i byggsektorns organisation med avseende på kompetensförsörjning och kompetenskrav se kapitel 4.

3.3 INTERNATIONALISERING

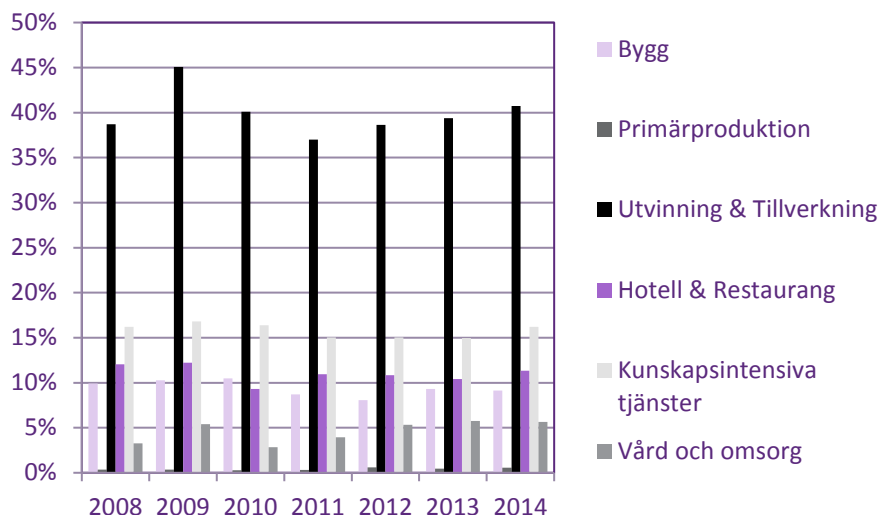
I en värld där gränser suddas ut allt mer tack vare goda kommunikationer, frihandelsavtal, fri rörlighet på internationella arbetsmarknader o.s.v. ökar också konkurrensen från utländska företag. Med det menas att inträdesbarriärerna sänks och det blir allt lättare för företag att etablera sig utanför sitt hemland, också kallat internationalisering. Det gäller således svenska företag som etablerar sig i andra länder men också utländska företag som etablerar sig i Sverige.

Graden av internationalisering kan dock se annorlunda ut beroende på vilken bransch man studerar. I Figur 4 nedan presenteras antalet anställda på arbetsställen med utländsk ägare i relation till totalt antal förvärvsarbetande dagbefolkning i Skåne län för ett antal utvalda branscher. De branscher med störst andel anställda inom utlandsägda arbetsställen är utvinning och tillverkning (ca 40 procent) följt av kunskapsintensiva tjänsteverksamheter (ca 16 procent). Därefter kommer hotell och restaurang (ca 11 procent) samt byggsektorn (ca 9 procent). Lägst andel anställda i utländska företag har vård och omsorg (ca 4 procent) samt primärproduktionen (ca 0,4 procent). Byggsektorn har därmed verken hög eller låg internationalisering utan snarare någonstans i mitten jämfört med de andra utvalda branscherna.

Sett över tid har byggsektorn i Skåne län mellan 2008 och 2014 haft en något negativ internationaliseringstrend. Internationaliseringsgraden har minskat med drygt en procentenhet medan den har haft en svag ökning i flera andra branscher.

Internationaliseringsgraden varierar också inom byggsektorn med relativt låga nivåer för husproduktion och högre nivåer för anläggningsarbete. Anledningen till en högre internationaliseringsgrad inom anläggningsarbete är att många internationella aktörer är med och bjuder på de större upphandlingarna till bl.a. Trafikverket enligt WSPs intervjustudie.

Diagram 4. Andelen anställda på arbetsställen tillhörande utländska företag jämfört med förvärvsarbetande totalt i Skåne för utvalda branscher, 2008-2014.

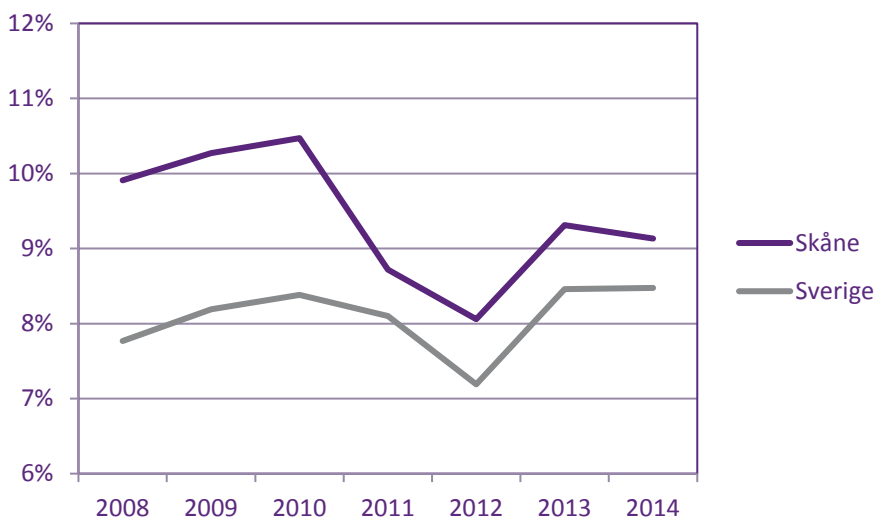

Källa: Tillväxtanalys och SCB.

Internationaliseringen av byggsektorn i Skåne län kan också sättas i relation till riket som helhet, se Figur 5 nedan. I början av perioden hade Skåne län ca två procentenheter högre andel anställda i utlandsägda arbetsställen inom byggsektorn. Sedan dess har Skånes andel anställda på utländska arbetsställen minskat medan Sveriges andel generellt har ökat. Skåne läns byggsektor har därmed blivit mindre internationaliserat med tiden medan riket som helhet har blivit mer internationaliserat.

Av WSPs intervjustudier framkommer det att detta kan bero på att ett fåtal större tyska entreprenörer som av oklara anledningar inte lyckades leverera i tid samt hade diverse kvalitetsbrister. Detta tillsammans med en vändande trend inom den tyska byggsektorn gjorde att företagen försvann från den skånska byggmarknaden i början av 2010-talet. Det har däremot också tillkommit intressanta internationella företag i Skåne län. Ett exempel är norska Hent som har hela sin kompetensbas i Oslo. Därifrån flygs de in på projektbasis runt om i Norden och har via hög kompetens samt låga kostnader via internationella materialinköp stor framgång. Denna typ av företagsmodell bör dock inte räknas till internationalisering p.g.a. avsaknaden av svenska arbetsställen och istället redovisas som utstationerad arbetskraft, mer om detta nedan.

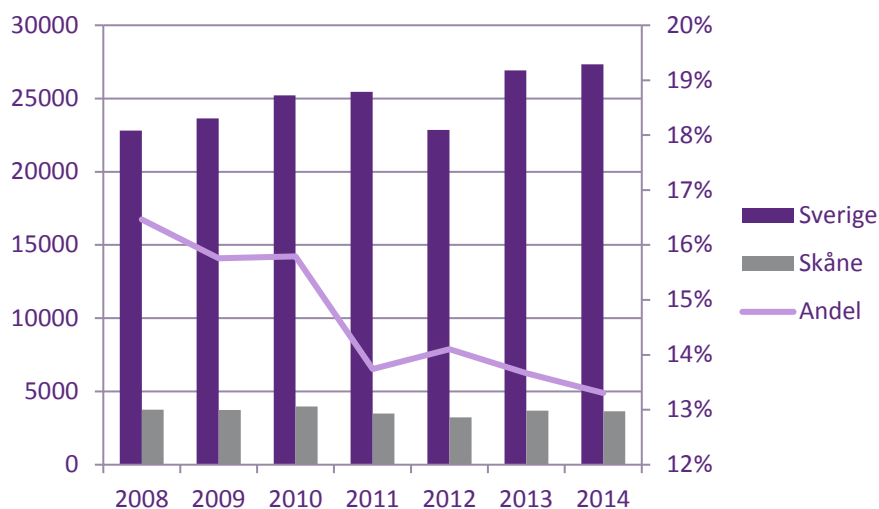
Diagram 5. Andelen anställda på arbetsställen tillhörande utländska företag jämfört med förvärvsarbetande totalt i Skåne och Sverige, endast byggbranschen, 2008-2014.

Källa: Tillväxtanalys och SCB.

Sett till antalet anställda på utlandsägda arbetsställen i Skåne respektive riket har den senare ökat med nästan 20 procent (från ca 23 000 till ca 27 000) medan Skåne har minskat med över 3 procent (från ca 3 800 till ca 3 600), 2008 – 2014. Därmed har också Skånes andel anställda i utländska företag i byggsektorn minskat i förhållande till riket över tiden.

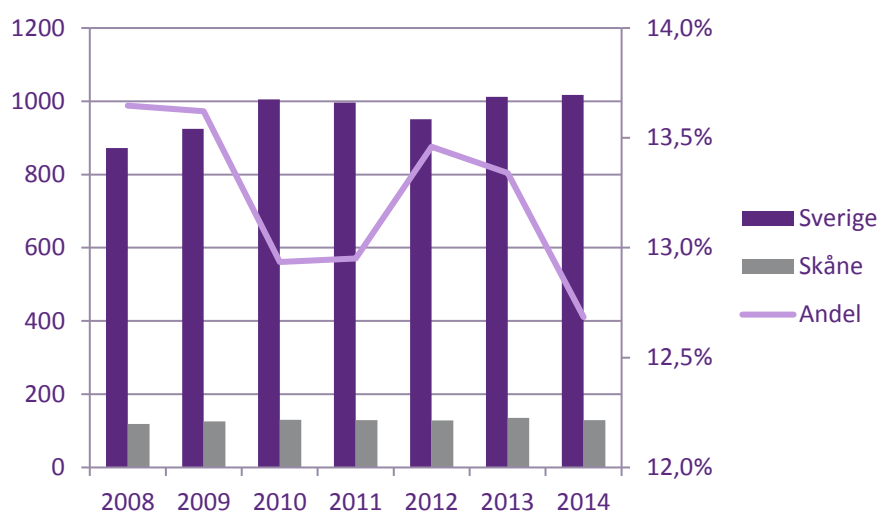
Diagram 6. Antal anställda på arbetsställen tillhörande utländska företag inom byggbranschen i Sverige och Skåne (vänster). Skånes andel anställda i relation till Sverige totalt (höger). 2008-2014.

Källa: Tillväxtanalys

Till sist redovisas antalet arbetsställen som ägs av utländska företag. Här återfinns en positiv trend då dessa har ökat med över 8 procent (från 119 till 129) mellan 2008 och 2014 för Skåne län. Det betyder också att de utländskt ägda arbetsställena har blivit mindre men fler i och med att dessa har ökat till antal medan antalet anställda har minskat. Motsvarande utveckling för riket som helhet är en ökning med nästan 17 procent (från 872 till 1017) vilket betyder att arbetsställena istället har vuxit generellt då denna tillväxt är lägre än antalet anställda. I och med detta har också Skånes andel utlandsägda arbetsställen i byggsektorn minskat i förhållande till riket som helhet.

Diagram 7. Antal arbetsställen tillhörande utländska företag inom byggbranschen i Sverige och Skåne (vänster). Skånes andel arbetsställen i relation till Sverige totalt (höger). 2008-2014.

Källa: Tillväxtanalys

Av WSPs intervjustudie framkommer det att potentialen för en ökad internationell närvaro är mycket stor då förekomsten är låg. Både när det kommer till anlitandet av arbetskraft men även internationella materialinköp.

Det finns exempel på byggprojekt i Skåne län där man uteslutande använde sig av internationell arbetskraft och materialinköp vilket minskade kostnaderna med ca 30 procent. Men även exempel åt motsatt håll där två större byggföretag etablerade internationella kontor för att underlätta inköp ifrån Kina. Variationen i standard och kvalitet var så markant att många av de inköp som genomfördes fick kasseras. Därmed är barriärerna fortfarande höga när det kommer till standardiseringar på specifika produkter och internationella inköp är bättre lämpade mot råmaterial och liknande. Vidare kontrollerar inhemska grossister och leverantörer stora delar av materialtillgången samt att byggföretag och beställare är ovana att jobba med internationella inköp. Det behövs också större byggprojekt för att det skall vara värt etableringen och än mer standardiseringar. Även ett starkt fackförbund, omfattande regelverk och arbetsmiljöaspekter begränsar möjligheterna för en ökad internationell närvaro.

Till sist är interaktionen inom Öresundsregionen mycket begränsad, framförallt inom husproduktion. Den är något högre inom anläggningsarbetet men generellt liten. Det gäller åt båda hållen. Anledningen till detta är enligt WSPs intervjustudie främst kulturella skillnader där affärsklimatet är mycket hårdare i Danmark jämfört med Sverige. På den svenska byggmarknaden återfinns en mer demokratisk modell medan den är mer hierarkisk i Danmark. Dessutom är regelverket och kraven annorlunda, något som skapar ytterligare olikheter. Flera försök till interaktion har dock genomförts men dessa har sällan fallit väl ut.

3.4 UTLÄNDSK ARBETSKRAFT

Det finns olika typer av utländsk arbetskraft och de redovisas på olika sätt. Exempelvis bör man skilja på personer som arbetskraftsinvandrar med avsikt att stanna i Sverige under en längre tid jämfört med personer som endast arbetar i Sverige under en kortare tid eller på projektbasis. Detta avsnitt kommer att belysa den senare typen av utländsk arbetskraft då denna oftast är mest intressant för byggsektorn, även kallad utstationerade arbetstagare.

En utstationerad arbetstagare är således en person som vanligtvis arbetar i ett annat land än Sverige men som utstationerats hit av sin arbetsgivare under en begränsad tid. Hit kan även egenföretagare tillhöra. Arbetstagaren måste anmälas till Arbetsmiljöverket om personen i fråga ämnar stanna och arbeta i Sverige i mer än fem dagar enligt nya regler i lagen (1999:678) om utstationering av arbetstagare som trädde i kraft den 1 juli 2013.

Perioden som de utstationerade arbetar i Sverige är oftast kort och ca två tredjedelar arbetar kortare än två månader. Den vanligaste utstationeringsperioden är 10 – 29 dagar och motsvarar närmare en tredjedel av alla anmälningar medan ca 10 procent av anmälningarna avser en utstationeringsperiod på minst 1 år.

Ansvarig myndighet för redovisning av statistik för utstationerade arbetstagare är Arbetsmiljöverket (Utstationeringsregistret). Enligt Arbetsmiljöverket (2016), eller årsredovisning av Utstationeringsregistret för 2015, arbetade närmare 43 000 utstationerade personer i Sverige 2015. Det var en ökning om ca 12 procent jämfört med 2014 (ca 38 000). I och med att lagen infördes 2013 kan man dock inte utföra några analyser över en längre tidsserie och jämförelser med 2014 är endast möjligt.

Den största andelen av de utstationerade 2015 arbetade för företag från Polen följt av Tyskland, Litauen och Indien. Det behöver dock inte betyda att personerna i fråga härstammar från dessa länder utan redovisar endast företagets hemvist. Se Figur 8 nedan för fler länder.

Diagram 8. Antal utstationerade arbetstagare per land, tabellen redovisar 98 procent av totalt antal utstationerade 2015.

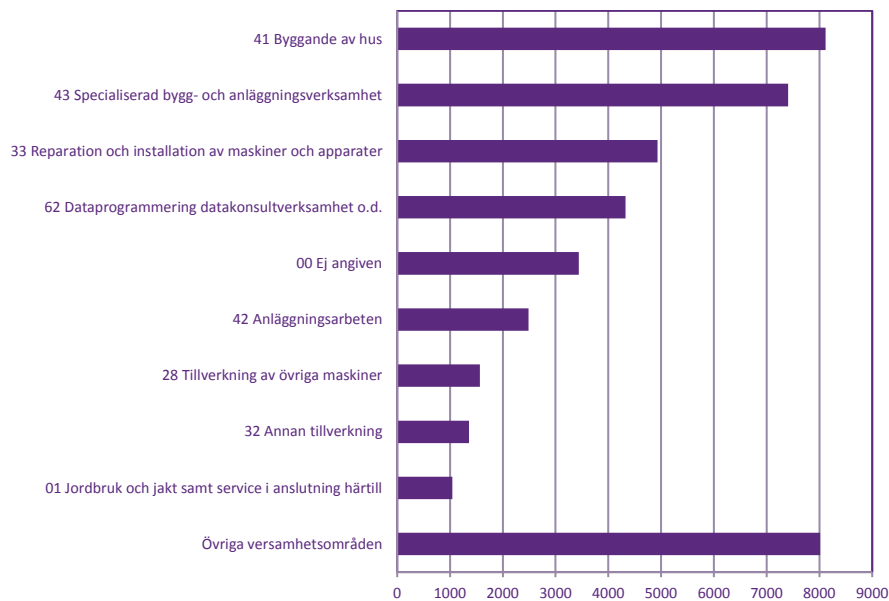

Källa: Arbetsmiljöverket

I Utstationeringsregistret redovisas även en uppdelning av antal arbetstagare baserat på sektor. Vad som framgår är att byggverksamhet (SNI 2007 41-43) står för den största delen anmälda utstationerade i riket, över 18 000 eller ca 42 procent. Det motsvarar en ökning om ca 4 000 personer eller ca 29 procent jämfört med 2014.

Fördelat inom sektorn hade branschen 41 Byggnadsverksamhet av hus flest utstationerade (ca 8 100, en ökning med 20 procent från ca 6 800 2014) där de flesta arbetstagarna kom från företag i Polen, Litauen, Tjeckien och Slovakien. Detta följdes av 43 Specialiserad bygg- och anläggningsverksamhet (ca 7 400, en ökning med 44 procent från ca 5 100 2014) samt 42 Anläggningsarbete (ca 2 500, en ökning med 20 procent från ca 2 100 2014) där de flesta arbetstagarna kom från företag i Polen, Lettland och Tyskland. Se Figur 9 nedan för fler branscher.

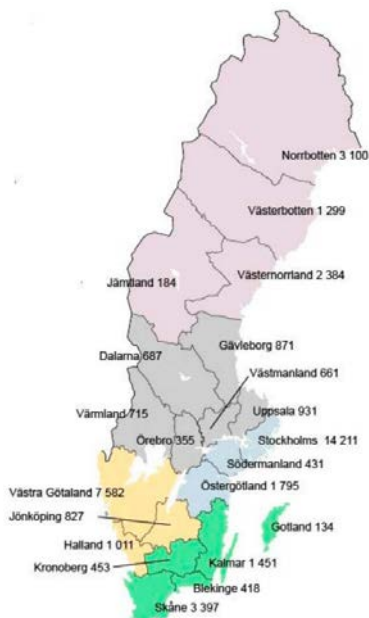
Diagram 9. Antal utstationerade arbetstagare per verksamhetsområde i riket, endast branscher med fler än 1000 anmälda inkluderas.

Källa: Arbetsmiljöverket

Till sist redovisas i vilket län de flesta utstationerade arbetarna har befunnit sig under året. Majoriteten av alla utstationerade har utfört sitt arbete i storstadsregionerna. Drygt 33 procent i Stockholms län (en ökning med 35 procent från ca 10 600 till 14 200), 18 procent i Västra Götaland (en ökning med 32 procent från ca 5 800 till 7 600) och 8 procent i Skåne län (en ökning med 14 från ca 3 000 till 3 400).

Diagram 10. Antal utstationerade arbetare fördelat på län.

Källa: Arbetsmiljöverket

Det kan dock finnas anledning att tro att antalet utstationerade arbetstagare är betydligt fler. Enligt PA Consulting (2014) beräkningar, som baseras på en undersökning av 42 svenska byggarbetsplatser, visade det sig att 4 procent av byggnadsarbetarna var utstationerade. Om andelen utstationerade i

stickprovet skulle tillämpas för hela byggsektorn skulle det innebära att antalet utstationerade är tre gånger fler än som redovisas hos Arbetsmiljöverket (ca 8 900 årsarbeten 2013 istället för 2 800 årsarbeten). Anledningen till detta beror mest troligt på att få företag vet om att de skall anmäla utstationerade byggnadsarbetare till Arbetsmiljöverket i och med att lagen är relativt ny.

Vidare hävdar LO (2013), baserat på Byggnads beräkningar, att antalet utstationerade motsvarar ca 7 procent av antalet anställda i byggsektorn (eller ca 15 000 årsarbeten). Rimligheten i denna relativt höga siffra har dock ifrågasatts, bland annat av PA Consulting (2014).

Att det finns ett omfattande användande av utstationerad arbetskraft inom byggsektorn bekräftas av WSP intervjuade byggföretag, framförallt i form av underentreprenörer. Detta är något som också betraktas som positivt bland de intervjuade byggföretagen. Det finns många anledningar till detta. Först och främst är efterfrågan på personal inom byggsektorn högre än tillgången, och förväntas dessutom att öka ytterligare framöver, vilket betyder att man måste komplettera sin egen verksamhet. Den utländska arbetskraften håller dessutom ofta mycket hög kvalitet samt arbetar längre och fler dagar i veckan. Det leder till att byggtiden förkortas vilket i sin tur minskar kostnaderna. Arbetskraften är även i många fall billigare än svensk arbetskraft, både ur lönesynpunkt men också p.g.a. lägre byggkostnader i och med kortare byggtider.

Trots detta har andelen utländsk arbetskraft inte haft lika stark utveckling som förväntats. Detta kan bero på att den utländska arbetskraften oftast endast anställs på projektbasis som underentreprenörer. Dessa styrs då av en arbetsledare som både kan svenska och byggnadsarbetarnas språk (dessa kommer främst från Polen, Baltikum och Balkanområdet). Mycket få utländska arbetare får därmed fast anställning på ett svenskt byggföretag eftersom de inte kan språket. De flesta underentreprenörsföretag byter dessutom ut sin personal var sjätte månad av skattemässiga skäl. Det leder i sin tur till att många projekt, som oftast sträcker sig över en längre tid än 6 månader, blir tvungna att byta ut sin utländska arbetskraft och kunskapen för just det bygget går förlorad och är svår att ta igen.

3.5 SLUTSATSER

3.5.1 Teknologisk utveckling och produktivitet

Produktivitet, och därmed även graden av innovation, för byggsektorn har haft en betydligt sämre utveckling i Sverige och internationellt än många andra branscher. Det kan finnas flera anledningar till det, exempelvis låg grad av standardisering, för lite införsel av ny kunskap, allt kortare tid mellan byggstart och projektering, för lite totalentreprenad och för mycket olika underentreprenörer vilket minskar skaleffekter o.s.v.

En annan anledning kan vara mätproblem eller mätfel då exempelvis byggnadsprisindex inte inkluderar alla kvalitetsförändringar och därmed överskattar prisutvecklingen. Det leder i sin tur till att produktivitetsutvecklingen underskattas.

Via en enkätundersökning som genomfördes av Sveriges Byggindustrier framgick det att över 60 procent av de tillfrågade byggföretagen utfört

förnyelseåtgärder som förbättrat kundens produkter de senaste fem åren. Denna andel var ännu högre i större företag och företag i växande regioner. Drivkrafterna bakom dessa förnyelser framstod dock som mer lokala än generella vilket kan leda till mindre spridningseffekter, något som kan styrka tesen om låg grad av innovation.

Till sist lyfter enkäten fram för stor prisfokusering, för kort förberedelsetid och låg lönsamhet som de största hindren till förnyelse.

Av WSPs intervjustudie framkom även andra aspekter som kan ha negativ påverkan på byggsektorns produktivitet. Exempelvis är kraven på dagens byggprojekt betydligt högre vilket minskar produktiviteten. Även de nu borttagna kommunala särkraven gjorde att utnyttjandet av prefab många gånger begränsades vilket minskade möjligheten för skaleffekter.

Framöver förväntas dock innovationsgraden och därmed produktiviteten att öka inom byggsektorn. Än är exempelvis IT-användandet i sin linda och medför stor potential. En annan aspekt med stor potential för produktiviteten är en ökad konkurrensutsättning via internationell närvaro. Det gäller såväl etablering av internationella aktörer, internationella inköp samt utländsk arbetskraft.

3.5.2 Ändrad organisation

Byggsektorns organisatoriska utveckling under 2000-talet uppskattas bestå av framförallt tre huvudsakliga drivkrafter. Dessa är en ökad efterfrågan på totalentreprenad i och med att beställarens roll renodlats, ökad användning av underentreprenörer samt ökad användning av utländsk arbetskraft. Med det förstnämnda menas att stora delar av det arbete som beställaren tidigare genomförde, exempelvis projektledning, förflyttats till byggföretagen. Detta, tillsammans med en ökad specialisering, påverkar i sin tur efterfrågan på underentreprenörer och bemanningsföretag. Antalet mindre byggföretag har således vuxit kraftigt de senaste åren. Byggsektorn har också sett en allt högre internationell närvaro under 2000-talet. Detta beror mest troligt på lägre inträdesbarriärer, en ökad efterfrågan på kompetent arbetskraft samt en ökad standardisering. Det leder i sin tur till en ökad prispress men samtidigt har också efterfrågan på miljömässiga åtgärder och kvalitet ökat.

3.5.3 Internationalisering

Det återfinns en generell internationalisering inom den skånska byggsektorn. Utvecklingen har dock varit negativ och en lägre andel jobbar för ett utländskt företag 2014 än som gjorde det 2008. Motsvarande utveckling för andra branscher i Skåne län går åt motsatt håll. Skånes utveckling går också mot utvecklingen i riket som helhet där byggsektorn blivit mer internationaliserat under perioden.

Det finns dock en stor outnyttjad potential här. Byggsektorn är fortfarande begränsad när det kommer till internationella aktörer och internationella materialinköp. Trots att barriärerna minskat begränsar inhemska grossisters kontroll av materialtillgången, ett starkt fackförbund, regelverk och arbetsmiljöaspekter utländska etableringar enligt WSPs intervjustudie.

3.5.4 Utländsk arbetskraft

Antalet utstationerade arbetstagare i Sverige ökade med ca 12 procent mellan 2015 och 2014, från ca 38 000 till 43 000. Den största andelen av dessa jobbade inom byggsektorn, 18 000 eller 42 procent. Det var en ökning med ca 4 000 personer eller 29 procent jämfört med 2014. De flesta utstationerade arbetar inom storstadslänen med ca 33 procent i Stockholm, 18 procent i Västra Götaland och 8 procent i Skåne.

Det finns dock anledning att tro att antalet utstationerade är betydligt högre än som rapporteras till Arbetsmiljöverket. En annan studie som genomförde ett stickprov på 42 byggarbetsplatser uppskattade att 4 procent av alla anställda var utstationerade 2013. Det skulle innebära att antalet utstationerade är uppemot tre gånger fler än vad som rapporterades 2013. Anledningen till detta antas vara att få vet om att utstationerade måste anmälas.

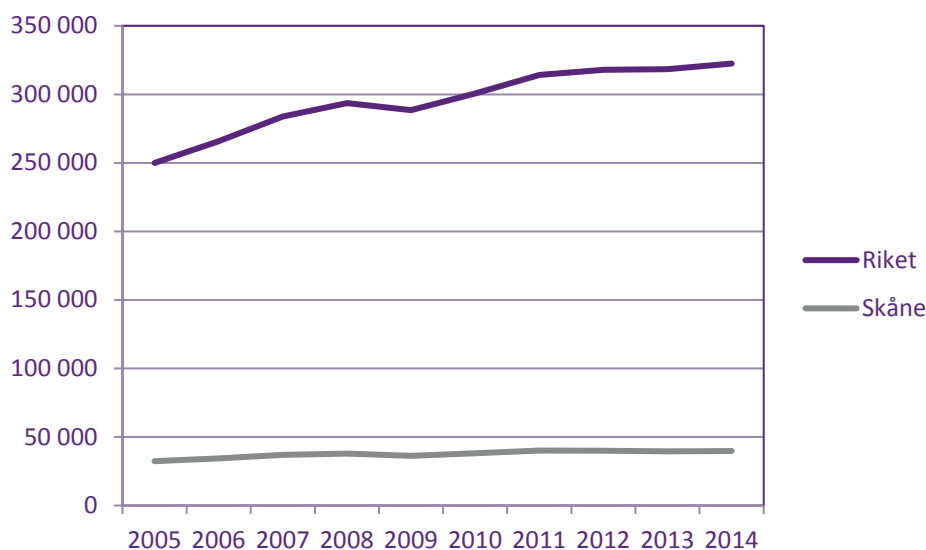
Vidare redovisar WSPs intervjustudie att utstationerad arbetskraft är ett välkommet och ofta utnyttjat inslag inom byggsektorn. Inte sällan är kompetensen god, priset lågt och arbetsmoralen hög vilket leder till snabbare färdigställanden och lägre kostnader. Dock har inte utvecklingen varit lika stark som man först trodde, men förväntas att öka. Detta beror mest troligt på bristande språkkunskaper och skattemässiga skäll vilket gör att de utstationerade arbetstagarna endast anställs som underleverantörer på kortare tid.

4 UTBILDNING OCH KOMPETENSFÖRSÖRJNING

4.1 NULÄGET OCH TRENDER

Byggsektorn har varit en expansiv bransch i Skåne det senaste decenniet, trots en viss nedgång under finanskrisen 2008-2009. Sedan 2005 har sysselsättningen i byggsektorn ökat med 23 procent i Skåne eller närmare 7 500 personer. I riket har sysselsättningen ökat med 72 500 personer eller 29 procent under samma period.

Diagram 11. Sysselsatta i byggsektorn i Skåne och riket 2005-2014 (16 år och äldre, dagbefolkning)

Källa: SCB, Rams⁴

Anm: Olika definitioner av byggsektorn. Åren 2005-2007 följer den SNI 2002. Från och med 2008 följer den SNI 2007.

⁴ Regional arbetsmarknadsstatistik (Rams) omfattar bara personer som är folkbokförda i Sverige. Tillfälligt inhyrd utländsk arbetskraft ingår inte i statistiken.

Tabell 1 Sysselsatta i byggsektorn i riket fördelade på ålder 2005 och 2014 (16 år och äldre, dagbefolkning) Antal och andelar i procent.

Ålder	2005		2014	
	Antal	Andel	Antal	Andel
16 - 19 år	6 224	2,5	6 528	2,0
20 – 24 år	19 623	7,9	35 292	10,9
25 – 34 år	49 545	19,8	70 688	21,9
35 – 44 år	65 080	26,0	70 000	21,7
45 – 54 år	54 098	21,6	73 711	22,9
55 - 64 år	51 582	20,6	51 348	15,9
65 -	3 784	1,5	14 879	4,6
Totalt	249 936		322 446	

Källa: SCB, Rams

Åldersfördelningen i byggbranschen är i stort sett densamma i Skåne och i riket. Andelen yngre har ökat i både riket och Skåne mellan åren 2005 och 2014, vilket är väntat i en expanderande bransch med mycket nyrekrytering. År 2014 var 35 procent av de sysselsatta i riket under 35 år jämfört med 30 procent 2005. Drygt 66 000 personer eller var femte sysselsatt var 55 år eller äldre år 2014 och kan väntas gå i pension före år 2025. Allt fler förblir dock yrkesverksamma även efter att de fyllt 65 år.

I Skåne ökade antalet sysselsatta i byggbranschen bland äldre än 65 år från knappt 500 personer 2005 till drygt 1 700 personer 2014. Det är inte oväntat att fler äldre stannar kvar i en bransch där det råder brist på personal. Statistiken visar dock inte hur många timmar personer över 65 år arbetar.

Tabell 2 Sysselsatta i byggsektorn i Skåne fördelade efter ålder 2005 och 2014 (16 år och äldre, dagbefolkning)

Ålder	2005		2014	
	Antal	Andel	Antal	Andel
16 - 19 år	775	2,4	694	1,7
20 – 24 år	2 480	7,7	3 704	9,3
25 – 34 år	6 423	19,9	8 766	22,0
35 – 44 år	8 249	25,5	9 186	23,1
45 – 54 år	6 926	21,4	9 262	23,3
55 – 64 år	7 036	21,7	6 453	16,2
65 -	463	1,4	1 757	4,4
Totalt	32 352		39 822	

Källa: SCB, Rams

Drygt 8 200 personer eller 20,6 procent av de sysselsatta i byggsektorn i Skåne var 55 år eller äldre 2014. Huvuddelen av dem bör ha gått i pension

innan år 2025 även om vissa stannar i arbete på åtminstone deltid även efter 65-årsdagen.

4.2 REKRYTERINGSBEHOV I BYGGSEKTORN I SKÅNE FRAM TILL 2025

Om man antar att lika många kommer att arbeta kvar i byggbranschen efter sin 65-årsdag år 2025 som idag så behöver cirka 7 000 personer (11 årskullar) rekryteras till byggsektorn mellan åren 2014 och 2025 för att täcka förväntade pensionsavgångar, d.v.s. drygt 600 personer om året.

Bedömare i branschen förväntar sig dock att byggsektorn kommer att fortsätta att expandera framöver, bl.a. på grund av det stora behovet av nytt bostadsbyggande.⁵ Under åren 2005 till 2014 ökade sysselsättningen i byggsektorn i Skåne med 7 500 personer eller i genomsnitt 830 personer om året. Om man antar att sysselsättningen i byggsektorn i Skåne kommer att expandera i samma takt även framöver kommer det att krävas ytterligare 9 100 personer för att täcka det totala rekryteringsbehovet fram till år 2025. Summan blir ett totalt rekryteringsbehov på drygt 16 000 personer eller mellan 1 400 och 1 500 personer om året mellan åren 2014 och 2025.

Behovet av nyrekrytering kan dämpas om fler äldre vill – eller får möjlighet att – stanna kvar i branschen även efter 65-årsdagen. Mellan åren 2005 och 2014 ökade antalet yrkesverksamma över 65 år i byggbranschen i Skåne med 1 300 personer eller drygt 140 personer om året. Om antalet äldre yrkesverksamma fortsätter att växa i samma takt även fram till år 2025 motsvarar det ett tillskott på cirka 1 600 personer. Det är dock osäkert hur många timmar dessa personer arbetar.

Dessa siffror inkluderar dock alla sysselsatta i byggbranschen även de som arbetar i generella yrken som kontorspersonal, lastbilsförare, säljare m.m.

⁵ Se bl.a. Lars Tullstedt, Sveriges Byggindustrier.

4.3 ÅLDERSFÖRDELNING I OLIKA BYGGYRKEN

Ålderfördelningen inom de större byggspecifika yrkena i byggsektorn framgår av tabellen nedan.

Tabell 3 Ålderfördelningen inom de största byggyrkena i Skåne 2013. Andel i procent.

Yrke	16-54 år	55- 59 år	60- 64 år	65 - år	Totalt	Andel över 54 år procent
Byggnadsträarbetare/ snickare	3 946	407	379	179	4 911	19,6
Installationselektriker	2 401	201	211	106	2 919	17,8
VVS-montörer	1 591	151	157	90	1 989	20,0
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker	1 475	150	147	74	1 846	20,0
Målare	1 431	170	154	75	1 830	21,8
Murare	1 517	67	63	43	1 690	10,2
Anläggningsarbetare	1 365	159	115	35	1 674	18,5
Övriga byggnads- och anläggningsarbetare	1 315	118	93	51	1 577	16,6
Anläggningsmaskinförare	697	95	72	76	940	25,9
Tunnplåtslagare	717	83	67	54	921	22,1
Driftchefer inom byggverksamhet	472	70	80	28	650	27,4
Betongarbetare	482	44	54	16	596	19,1
Chefer för mindre byggföretag	377	80	73	49	579	34,9
Elmontörer	435	62	59	21	577	24,6
Grovarbetare inom bygg- och anläggning	385	21	21	3	430	10,5
Övriga ingenjörer och tekniker	352	51	54	34	491	28,3
Golvläggare	321	33	38	17	409	21,5
Fastighetsskötare	260	56	44	13	373	30,3
Takmontörer	311	29	21	10	371	16,2
Elingenjörer och eltekniker	242	51	34	19	346	30,1
Isoleringsmontörer	199	17	10	12	238	16,4
Civilingenjörer bygg- och anläggning	206	10	14	6	236	12,7
Glasmästare	141	18	15	11	185	23,8

Övriga byggnadshantverkare	141	18	15	11	185	23,8
Kranförare	94	17	19	6	136	30,9
Arkitekter och stadsplanerare	i.u					
Grovplåtslagare	i.u					

Källa: SCB, Rams

Anm: Generella yrken som kontorspersonal, redovisningsekonomer, lastbilsförare, säljare m.m. ingår inte i tabellen även om de är vanliga inom byggsektorn.

Tabell 4 Yrken inom byggsektorn i Skåne med störst antal sysselsatta äldre än 54 år 2013.

Yrken	Antal över 54 år
Byggnadsträarbetare/snickare	965
Installationselektriker	518
Målare	399
VVS-montörer	398
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker	371
Anläggningsarbetare	309
Övriga bygg- och anläggningsarbetare	262
Anläggningsmaskinförare	243
Tunnplåtslagare	204
Chefer för mindre byggföretag	202
Driftchefer inom byggverksamhet	178

Källa: SCB, Rams

Tabell 5 Yrken inom byggsektorn i Skåne med andel sysselsatta äldre än 54 år 2013. Procent.

Yrken	Andel över 54 år
Chefer för mindre byggföretag	34,9
Kranförare	30,9
Fastighetsskötare	30,3
Elingenjörer och eltekniker	30,1
Övriga ingenjörer och tekniker	28,3
Driftchefer inom byggverksamhet	27,4
Anläggningsmaskinförare	25,9
Elmontörer	24,6
Glasmästare	23,8
Övriga byggnadshantverkare	23,8
Tunnplåtslagare	22,1

Källa: SCB, Rams

Andelen äldre i byggbranschen som väntas gå i pension i Skåne innan år 2025 är störst bland kranförare, fastighetsskötare och elingenjörer. Dessa är dock relativt små yrken. Flest äldre sysselsatta och störst rekryteringsbehov i absoluta tal finns bland de stora yrkesgrupperna byggnadsträarbetare och snickare, installationselektriker samt målare. Bland

anläggningsmaskinförare, tunnplåtslagare och driftchefer var både antalet och andelen äldre högt.

4.4 JOBBUTSIKTER I BYGGSEKTORN PÅ KORT OCH LÅNG SIKT

4.4.1 Riket

Enligt Arbetsförmedlingens senaste genomgång av jobbutsikterna kommer det att vara brist på arbetskraft inom de flesta byggyrken det närmaste året. Bristen förväntas bestå under de närmaste fem till tio åren.

Byggkonjunkturen har varit stark under en längre tid och bristen på utbildad och erfaren arbetskraft är omfattande.⁶

Inom områdets samtliga yrken (med undantag för grovarbetare) är konkurrensen liten eller mycket liten om jobben. Byggverksamheten har ett stort inslag av utländsk arbetskraft som arbetar i Sverige. Det kan vara utstationerade arbetstagare och utländska företag som utför arbeten i Sverige. Utan detta skulle sannolikt bristen på arbetskraft vara större, enligt Arbetsförmedlingen.

Enligt Arbetsförmedlingen efterfrågas framför allt utbildad och erfaren arbetskraft. Rekryteringen försvåras av att det kan vara svårt för nyexaminerade att få en lärlingsplats. Detta gäller bl.a. för träarbetare och VVS-montörer. Möjligheterna att få lärlingsplatser har förbättrats något, men skiljer sig åt mellan olika delar av landet. Allra starkast arbetsmarknad under 2016 finns för VVS-montörer, golvläggare, murare, betongarbetare, glasmästare och kranförare.

Vissa av dessa yrken är dock små mätt i antal sysselsatta. Det gäller bl.a. kranförare, glasmästare och isoleringsmontörer. Bristen är liten mätt i antal personer, men kan ändå vara bekymmersam för byggsektorn. Det betyder dock också att en extra insats för att utbilda fler till yrket kan få stor effekt.

Jobbutsikterna bedöms vara goda för de flesta yrken inom byggnadssektorn även under de närmaste 5-10 åren. För målare och träarbetare förväntas det vara balans mellan de som utbildas och branschens efterfrågan. För murare, plattsättare, betongarbetare, golvläggare, VVS-montörer, takmontörer, anläggningsarbetare, isoleringsmontörer, glasmästare och kranförare utbildas inte tillräckligt många för att motsvara branschens efterfrågan de närmaste 5-10 åren, enligt Arbetsförmedlingen. Arbetsförmedlingen bedömer att det även på fem till tio års sikt kan vara svårt att få en lärlingsplats inom vissa yrken. Detta riskerar att på sikt accentuera bristen på kvalificerad arbetskraft ytterligare och utgöra en flaskhals för kompetensförsörjningen inom byggsektorn. Förbättrade möjligheter för företagen att erbjuda lärlingsplatser skulle sannolikt vara en viktig åtgärd för åtgärda denna brist.

⁶ Arbetsförmedlingen (2016) "Var finns jobben? Bedömning för 2016 och en långsiktig utblick."

Tabell 6 Arbetsförmedlingens prognos över förväntad brist inom yrken i byggsektorn (gradering från 1 till 5 där 3 är balans)

Yrke	Brist under 2016	Brist till 2020	Brist till 2025
Civilingenjörer, bygg och anläggning	4,68	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker	4,49	Liten konkurrens	Liten konkurrens
VVS-ingenjörer	4,44	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Byggnadsplåtslagare	4,40	Liten konkurrens	Liten konkurrens
VVS-montörer	4,38	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Golvläggare	4,34	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Murare	4,33	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Betongarbetare	4,09	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Glasmästare	4,04	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Kranförare	4,02	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Installationselektriker	3,98	Balans	Balans
Plattsättare	3,94	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Byggnadsträarbetare/snickare	3,94	Balans	Balans
Målare	3,94	Balans	Balans
Isoleringsmontörer	3,90	Liten Konkurrens	Liten konkurrens
Tunnplåtslagare	3,90	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Takmontörer	3,89	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Anläggningsarbetare	3,81	Liten konkurrens	Liten konkurrens
Anläggningsmaskinförare	3,68	-	-
Elmontörer	3,46	-	-

Grovarbetare inom bygg- och anläggning	2,44	-	-

Källa: Arbetsförmedlingen (2016)

Anm: Prognosen för 2016 är graderad från 1 till 5. Där 5 är störst brist på arbetskraft och där 3 är balans. Prognoserna för 2020 och 2025 är graderade: hård konkurrens om arbetstillfällena, balans och liten konkurrens om arbetstillfällena.

4.4.2 Skåne

I den analys av jobbutsikterna för olika yrken som Arbetsförmedlingen i Skåne gjort för år 2016 bedömer Arbetsförmedlingen att utsikterna är goda inom nästan samtliga yrken i byggsektorn.

Tabell 7 Jobbmöjligheter i yrken inom byggbranschen i Skåne under 2016

Goda jobbmöjligheter	Medelgoda jobbmöjligheter	Mindre goda jobbmöjligheter
Anläggningsarbetare	Isoleringsmontörer	Grovarbetare inom bygg- och anläggning
Anläggningsmaskinförare	GIS-ingenjörer	
Betongarbetare	Arkitekter	
Byggnadsplåtslagare		
Glasmästare		
Golvläggare		
Kranförare		
Murare		
Målare		
Plattsättare		
Takmontörer		
Träarbetare/snickare		
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker		
Civilingenjörer, bygg- och anläggning		
Lantmätare		
VVS-ingenjörer		

Källa: Arbetsförmedlingen Skåne

I den långsiktiga utbildnings- och arbetsmarknadsprognos som Region Skåne låtit göra väntas tillgången på gymnasieutbildade byggnadsarbetare⁷ öka med cirka 15 procent i Skåne fram till år 2025 medan efterfrågan på byggutbildade väntas öka med 25 procent under samma period. Orsaken till den förväntade efterfrågeökningen är att byggsektorn väntas expandera samt ett antagande om att fler av de som arbetar inom byggyrken kommer att behöva ha en byggutbildning. Enligt beräkningarna väntas ett relativt balanserat läge för byggutbildade på arbetsmarknaden i Skåne år 2025. Det beror bl.a. på att arbetslösheten bland byggutbildade är relativt hög i utgångsläget. Om dessa arbetslösa inte står till arbetsmarknadens

⁷ Bygg- och anläggningsprogrammet, fastighetsinriktningen av VVS- och fastighetsprogrammet samt motsvarande äldre utbildningar.

förfogande kan det relativt balanserade läget övergå i en viss brist 2025.⁸ Att få dessa arbetslösa att bli bättre avpassade för arbetsmarknaden kan därmed bli en viktig åtgärd. Ett förbättrat stöd till lärlingssystem kan vara en viktig pusselbit i detta.

WSP har intervjuat representanter för tre skånska byggföretag⁹. Samtliga anser att det nu råder stor brist på kompetent och erfaren personal för deras skånska verksamhet. Bristen är störst på tjänstemannasidan och bland erfarna arbetsledare och platschefer (oavsett deras bakgrund) och mindre på hantverkarsidan. Två av företagen uppger att man känner efterverkningarna av de många som var födda på 1960- och 1970-talet som tvingades lämna företagen under 1990-talskrisen. Dessa skulle ha varit erfarna platschefer idag men fortfarande ha lång tid kvar till pension. Företagen hävdar att bristen på erfaren och kompetent personal hämmar verksamheten idag och riskerar att hota deras planer på expansion de närmaste 5 till 10 åren.

4.5 VÄGARNA IN I BYGGSEKTORN

4.5.1 Vägen in för yrkesarbetare

Den huvudsakliga vägen till ett yrke bland yrkesarbetarna i byggbranschen består av:

- 1) Någon form av teoretisk utbildning; på gymnasiet, komvux, arbetsmarknadsutbildning eller på distans.
- 2) En lärlingstid på en byggarbetsplats på mellan 1 och 2,5 år.
- 3) Efter dokumenterad lärlingstid och ett yrkesprov¹⁰ erhåller lärlingen sitt yrkesbevis.

Vilka villkor som ska gälla längs denna väg bestäms av parterna inom byggbranschen som samarbetar i ett antal olika yrkesnämnder. De flesta yrken ryms under Byggnadsindustrins Yrkesnämnd (BYN) och där sker gymnasieutbildningen på Bygg- och anläggningsprogrammet, men det finns även andra yrken med egna yrkesnämnder.

4.5.2 Bygg- och anläggningsprogrammet

Det viktigaste programmet för byggbranschen är gymnasieskolans treåriga Bygg- och anläggningsprogram. Programmet finns på 235 gymnasieskolor i 153 av Sveriges 290 kommuner. Skolorna kan drivas av både kommuner och enskilda huvudmän. Även byggföretag driver gymnasieskolor. Peab driver fem gymnasieskolor med bygg- och anläggningsprogrammet, varav en i Malmö och en i Ängelholm. Skolan i Ängelholm är dock under avveckling.

Under läsåret 2015/2016 studerade drygt 12 100 personer i riket på Bygg- och anläggningsprogrammet. Sedan läsåret 2010/2011 har antalet elever minskat med drygt 30 procent. Huvudförklaringen till detta är att elevkullarna på gymnasiet har minskat. Nedgången har dock varit större för de yrkesförberedande programmen. En orsak till detta kan vara att de teoretiska kurser som krävs för behörighet till högskolan sedan 2011 års gymnasiereform inte längre är obligatoriska på de yrkesförberedande

⁸ Region Skåne (2016).

⁹ NCC, Peab samt Byggmästaren i Skåne.

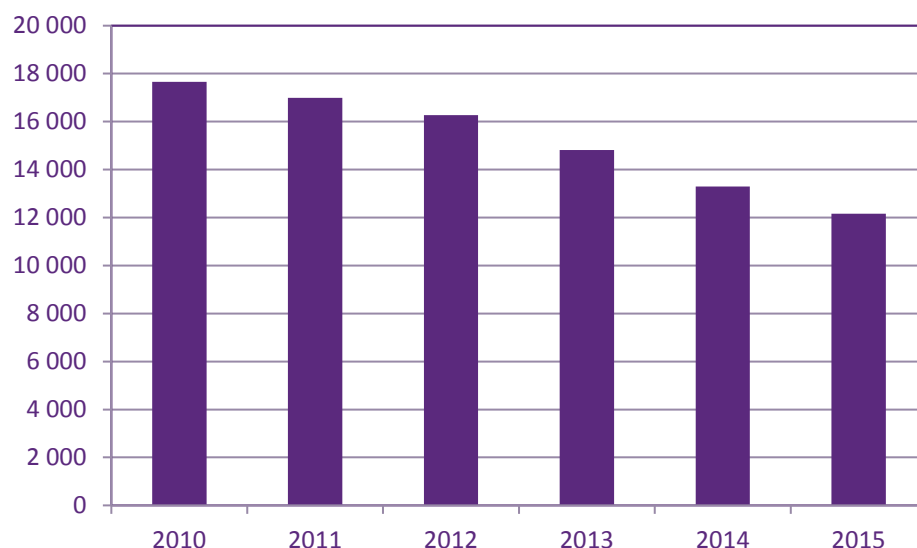
¹⁰ Parterna har förhandlat om dispens från att genomföra yrkesprov för närvarande.

programmen. Kurserna finns dock kvar som frivilliga tillval och eleverna är garanterade att få läsa dem om de vill.

Intresset för de yrkesförberedande programmen har minskat trots att chansen att få arbete efter utbildningen är mycket god, inte minst från byggprogrammet. Enligt Byggnadsindustrins yrkesnämnd (BYN) kan det bero på att ungdomar tar mindre hänsyn till den framtida arbetsmarknaden när de väljer gymnasieutbildning och mer hänsyn till hur intressant de anser utbildningen är.¹¹ Byggnadsarbetarförbundet i Skåne menar att dagens ungdomar värderar en bred utbildning med fler valmöjligheter mer än en utbildning som leder direkt till ett yrke.¹²

Våren 2015 gick 4 225 elever ut från gymnasieskolans BA-program. 88 procent av dem hade godkänd examen.

Diagram 12. Elever på Bygg- och anläggningsprogrammet i riket läsåren 2010/11 – 2015/16

Källa: Skolverket, tabell 5a

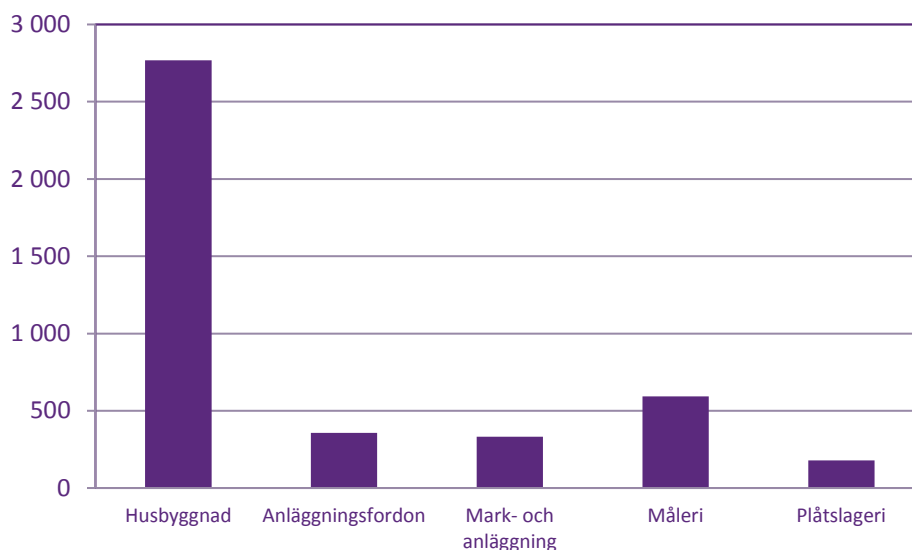
Programmet har fem nationella inriktningar:

- Husbyggnad är störst och utbildar bl.a. golvläggare, murare och träarbetare.
- Anläggningsfordon utbildar anläggningsmaskinförare.
- Mark- och anläggning utbildar bl.a. beläggningsarbetare, bergarbetare och väg- och anläggningsarbetare.
- Måleri utbildar byggnadsmålare.
- Plåtslageri utbildar byggnadsplåtslagare och ventilationsplåtslagare.

¹¹ Ingemar Klaesson, Byggnadsindustrins Yrkesnämnd.

¹² Tommi Hakala, Byggnadsarbetarförbundet Skåne.

Diagram 13. Avgångna elever på Bygg- och anläggningsprogrammet i riket 2014/15 efter inriktning.

Källa: Skolverket, tabell 1a och 1b

Minst halva utbildningen kan genomföras på ett företag som så kallad gymnasial lärling. År 2013 gick cirka 10 procent av eleverna på bygg- och anläggningsprogrammet en lärlingsutbildning. Bygglärlingar var de vanligaste lärlingarna i gymnasieskolan.¹³ De flesta gymnasieskolor med Bygg- och anläggningsprogram har kontakter med byggbranschen via lokala programråd. Gymnasieskolor kan efter ansökan bli utsedda till särskilda branschrekommenderade skolor av Byggnadsindustrins yrkesnämnd.¹⁴ Den 31 december 2014 var 114 av landets då 231 gymnasier med Bygg- och anläggningsprogrammet branschrekommenderade.

Efter gymnasieutbildningen ska personen fortsätta sin utbildning på en arbetsplats genom en lärlingsanställning. Anställningen varar mellan 1,5 och 2,5 år. Lärlingstiden dokumenteras i en utbildningsbok. Efter genomförd lärlingstid får personen ett yrkesbevis. Byggnadsindustrins yrkesnämnd utfärdar yrkesbevis för de flesta yrken som följer på BA-programmet, med undantag för målare och plåtslagare som har egna yrkesnämnder.¹⁵

Mansdominerade yrkesförberedande program leder snabbast till ett arbete. 52 procent av eleverna som gick det tidigare Byggprogrammet var etablerade på arbetsmarknaden ett år efter slutbetyg med grundläggande behörighet. Det var den näst högsta andelen av alla gymnasieutbildningar efter Fordonsprogrammet.¹⁶

I Skåne fanns bygg- och anläggningsprogrammet på 24 gymnasieskolor läsåret 2015/16. Sammanlagt deltog 1 237 elever i de tre årskurserna.¹⁷

¹³ Underlagsmaterial Yrkesprogramsutredningen.

¹⁴ Arbetsgivarnas och fackförbundens samarbetsorgan för att trygga försörjningen av utbildade yrkesarbetare inom byggsektorn.

¹⁵ Målarbranschens yrkesnämnd samt Plåt & Vents Yrkesnämnd.

¹⁶ Skolverket (2014) Studien gjordes på elever som avslutade sin gymnasieutbildning 2010/2011 dvs. före 2011 års gymnasiereform.

¹⁷ Byggingustierna i Skåne. Elever som valt måleri- och plåtslageri i åk 2 saknas dock i sammanställningen.

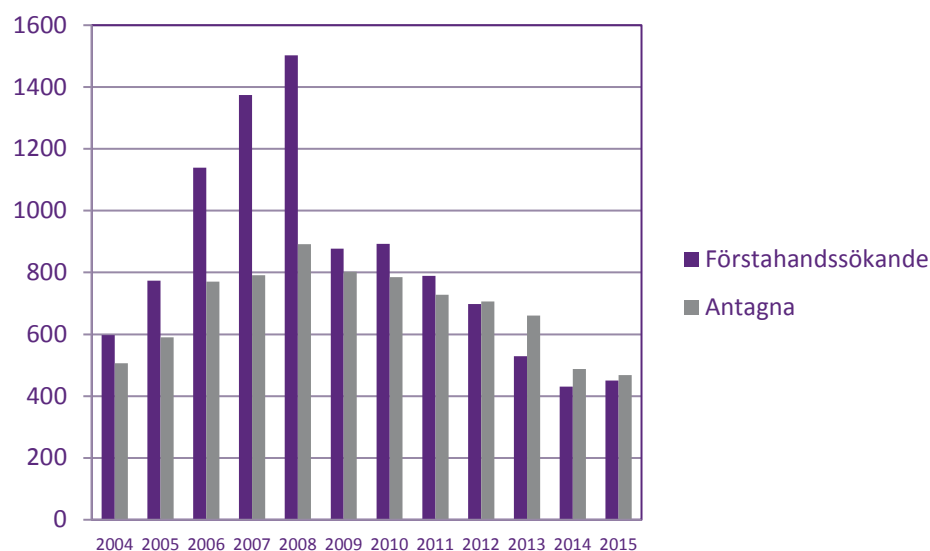
Tabell 8 Elever i tredje årskursen på gymnasiernas bygg- och anläggningsprogram i Skåne 2015 efter inriktning

	Inriktning
Betong	15
Murare	30
Trä	198
Anläggning	53
Maskin	57
Övrigt	17
Summa	384

Källa: Sveriges Byggindustrier Skåne.

Anm: Uppgifter över elever inom måleri och plåtslageri saknas i statistiken.

Diagram 14. Förstahandssökande och antagna på gymnasieskolans bygg- och anläggningsprogram i Skåne 2004-2015

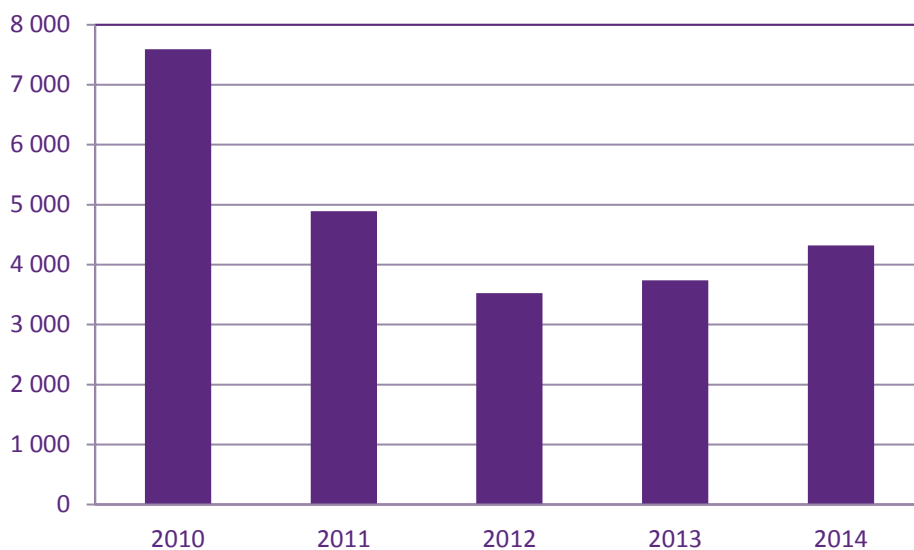

Källa: Sveriges Byggindustrier Skåne

Anm: Siffrorna fram till och med 2010 gäller Byggprogrammet före 2011 års gymnasiereform.

Som framgår av diagram 5 var intresset för bygg- och anläggningsprogrammet i Skåne som störst åren före finanskrisen 2008/2009. Därefter har intresset dalat kraftigt. Sedan 2010 har söktrycket minskat ordentligt och de förstahandsökande har varit färre än de antagna eleverna. Tyvärr saknas könsuppdelat statistik över eleverna på bygg- och anläggningsprogrammet i Skåne.

Diagram 15. Antal utfärdade yrkesbevis inom bygg och anläggning (BYN-yrken) 2010-2014

Källa: Byggnadsindustrins yrkesnämnd

År 2010 utfärdades ovanligt många yrkesbevis inom bygg- och anläggning.¹⁸ Fler yrkesbevis har utfärdats sedan 2012 trots att antalet elever från gymnasieskolans bygg- och anläggningsprogram minskat. En förklaring till detta kan vara att fler företag kräver att yrkesarbetarna ska ha yrkesbevis.

Det saknas sammanställd statistik över antalet utfärdade yrkesbevis inom byggnadsyrkena i Skåne. Sveriges byggindustrier i Skåne uppskattar dock att det utfärdas mellan 200 och 300 yrkesbevis om året i Skåne.¹⁹

Alla som utbildas till byggnadsarbetare på gymnasiet eller andra utbildningar går inte genom de moment som krävs för att erhålla ett yrkesbevis. En del av dem arbetar ändå inom byggsektorn men får då lägre lön än de skulle ha om de haft ett yrkesbevis. Andra kan arbeta inom närliggande branscher, t.ex. inom fastighetsförvaltning. I Skåne arbetade till exempel år 2014 4 300 snickare inom byggsektorn (SNI 41-43) och ytterligare 300 i närliggande branscher som fastighetsförvaltning, byggmaterialindustri etc. Andra lämnar yrket helt.²⁰

4.5.3 Vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning

Personer kan även utbildas till byggnadsyrken inom i den **kommunala vuxenutbildningen** eller av ett fristående utbildningsföretag.²¹

Yrkesvux är en särskild form av yrkesinriktad vuxenutbildning där kommunen ska samarbeta med Arbetsförmedlingen och det lokala näringslivet. Kommuner som anordnar yrkesvuxplatser kan få särskilda statsbidrag. Statsbidragen är högre om yrkesvuxutbildningen kombineras med utbildning i svenska.

¹⁸ Under åren 2005-2014 utfärdades i genomsnitt 5 000 yrkesbevis om året inom bygg- och anläggning.

¹⁹ Tord Nilsson, Sveriges Byggindustrier Skåne.

²⁰ Ingemar Klaesson, Byggnadsindustrins yrkesnämnd.

²¹ Det saknas sammanställda uppgifter över komvuxutbildningar inom bygg såväl för riket som för Skåne.

Det finns även **arbetsmarknadsutbildningar** för vuxna till yrken i byggbranschen. Byggnadsindustrins yrkesnämnd (BYN) arbetar för en enhetlig och kvalitetsäkrad utbildningsmodell för yrkena inom byggbranschen och samarbetar med godkända utbildningsgivare.

Under år 2015 fick 1 561 personer i riket en arbetsmarknadsutbildning inom ett yrke i byggsektorn. Det rörde sig i huvudsak om kortare utbildningar. 212 personer fick en utbildning på minst ett år.

Under 2015 deltog i genomsnitt 117 personer varje månad i en Arbetsmarknadsutbildning inom ett byggyrke i Skåne. Arbetsmarknadsutbildningarna till byggyrken motsvarade 10 procent av alla Arbetsmarknadsutbildningar i Skåne.²²

Även efter dessa utbildningar fortsätter utbildningen med en lärlingsanställning på en arbetsplats för att senare ge ett yrkesbevis.

4.5.4 Distansutbildning

En annan väg in till yrken inom byggsektorn är att ta en s.k. traditionell lärlingsanställning och genomföra den teoretiska utbildningen på distans parallellt med arbetet. Hermods ansvarar för distansutbildningen på uppdrag av Byggnadsindustrins Yrkesnämnd. Normalstudietiden för en distansutbildning är 1,5 år. År 2014 påbörjade 408 personer i riket en distansutbildning inom de byggyrken som ligger under Byggnadsindustrins Yrkesnämnd.

4.5.5 Kompetensprov

Personer som arbetat i något av byggbranschens yrken utan att ha en grundläggande yrkesutbildning kan efter en viss tid i yrket, vanligen mellan 6 000 och 10 000 timmar, få göra ett kompetensprov. Provet omfattar 140 frågor. Under år 2014 genomfördes 204 kompetensprov i riket, 88 procent med godkänt resultat.²³

4.6 ANDRA GYMNASIEPROGRAM SOM ÄR VIKTIGA FÖR BYGGSEKTORN

4.6.1 VVS- och fastighetsprogrammet

Det treåriga VVS- och fastighetsprogrammet hade 3 329 elever läsåret 2015/16. 97 procent av dem var män. Programmet har fyra inriktningar:

- VVS som bl.a. utbildar VVS-montörer. VVS-inriktningen är i särklass störst med drygt 80 procent av eleverna på hela programmet.
- Fastighet som bl.a. utbildar fastighetsskötare och fastighetstekniker
- Kyl- och värmepumpsteknik som bl.a. utbildar kylmontörer och kyltekniker
- Ventilationsteknik som bl.a. utbildar ventilationstekniker

VVS-montörer kan få skolförlagd gymnasieutbildning men med minst 15 veckors arbetsplatsförlagt lärande under utbildningstiden eller en gymnasielärlingsutbildning där minst hälften av utbildningen sker på ett företag.

²² Arbetsförmedlingen, Skåne.

²³ BYN (2014).

Den som redan har en annan gymnasieutbildning kan utbilda sig till VVS-montör genom en ettårig vuxenutbildning. VVS-branschens yrkesnämnd certifierar gymnasieskolor och skolor som anordnar vuxenutbildning med benämningen "förstklassig skola" utifrån vissa kvalitetskriterier. Efter utbildningen följer en lärlingstid på cirka två år som lärling på en arbetsplats innan personen får genomföra ett branschprov och bli en branschcertifierad VVS-montör.

Det finns även möjlighet att arbeta som lärling på ett VVS-företag och gå en teoretisk utbildning parallellt med arbetet. Utbildningstiden som företagslärling är cirka fem år. Utbildningen avslutas med ett branschprov.²⁴

4.6.2 El- och energiprogrammet

Gymnasieskolans treåriga el- och energiprogram hade 13 940 elever läsåret 2015/2016. 96 procent av dem var män. Den största inriktningen är elteknik med 55 procent av eleverna som bl.a. utbildar elektriker. Utbildningen kan både ske skolförlagd – men med minst 15 veckors arbetsplatsförlagt lärande – eller som en lärlingsutbildning där minst hälften av utbildningen sker på en arbetsplats.

Efter gymnasieutbildningen följer en lärlingsanställning på en arbetsplats på cirka ett år. Därefter gör lärlingen ett yrkesprov och får ett yrkesbevis. Elföretagen och Elektrikerförbundet samarbetar med varandra i utbildningsfrågor inom Elbranschens centrala yrkesnämnd.

4.7 YRKESHÖGSKOLOR

Yrkeshögskolor erbjuder eftergymnasiala utbildningar med inriktning mot ett tydligt yrke. Utbildningarna är oftast 1-3 år långa. De utformas i samarbete med näringslivet och teori varvas med praktik. Utbildningarna drivs av olika utbildningsanordnare runt om i landet, till exempel privata utbildningsföretag, kommuner, landsting och universitet/högskolor. Varje utbildning måste ha tillstånd från Myndigheten för Yrkeshögskolan, som även gör tillsyn och granskar utbildningarnas kvalitet. Bland den stora mängd byggyrken som man kan utbilda sig till på Yrkeshögskolor finns; olika tvååriga ingenjörsutbildningar, utbildningar till tekniker, produktionsledare, arbetsledare och projektledare.²⁵

År 2013 tog 1 178 personer i riket en examen från yrkeshögskolan för ett yrke inom samhällsbyggnad och byggteknik. 251 av dem var kvinnor och 927 män.²⁶

I Skåne finns i dagsläget 9 800 utbildningsplatser på yrkeshögskolan där utbildningen kommer att avslutas senast år 2021. Av dessa platser finns cirka 1 400 inom samhällsbyggnad och byggteknik, varav 422 gäller utbildning till produktions- och arbetsledare. Alla dessa platser kommer dock inte att utnyttjas. Tidigare perioder har 9 procent av platser inte utnyttjats.²⁷

²⁴ VVS-branschens yrkesnämnds hemsida. www.vvsyn.se

²⁵ www.yrkeshogskolan.se

²⁶ Yrkeshögskolan (2015) Årsrapport, tabell YH/KY 27.

²⁷ Region Skåne (2016) sid 75-76.

4.8 VALIDERING OCH ERKÄNNANDE

Den fria rörligheten inom EU har inneburit att fler yrkesarbetare med utbildning och erfarenhet från andra europeiska länder sökt sig till Sverige för att arbeta. Sedan 2005 har antalet sysselsatta inom byggbranschen från övriga EU-länder ökat med 16 000 personer.

Byggnadsindustrins yrkesnämnd (BYN) har ansvaret för att erkänna utländska utbildningar inom de yrken BYN ansvarar för. För att få ett s.k. erkännandeintyg från BYN som motsvarar kraven för ett yrkesbevis krävs en godkänd utländsk utbildning och praktik i yrket. Under 2014 utfärdades 61 erkännandeintyg i riket.

BYN har även utvecklat en modell för validera färdigheter hos utländska yrkesarbetare och bedöma i vilken omfattning de motsvarar de svenska kraven. I takt med att antalet utrikes födda i Sverige från länder utanför EU växer blir också validering av färdigheter och erkännande av utländska utbildningar viktiga även för personer från länder utanför EU. Arbetsförmedlingen upphandlar valideringsinsatser från ett antal godkända utförare i landet. Tyvärr saknas exakt statistik över hur många som får sina yrkeskunskaper validerade. Den statliga valideringsdelegationen uppskattar dock att mellan 250 och 350 personer inom byggyrken får sina yrkeskunskaper validerade varje år. Bygg- och anläggning är det näst största yrkesområdet för validering efter Vård och omsorg.²⁸

I Skåne deltog under år 2015 i genomsnitt 8 personer varje månad i valideringsinsatser inom byggyrken. Validering inom byggyrken motsvarade 20 procent av alla valideringsinsatser i Skåne 2015.²⁹

4.9 UTBILDNING PÅ HÖGSKOLA OCH UNIVERSITET

Inom byggsektorn finns ett flertal yrken som kräver utbildning på högskola eller universitet. Höstterminen 2015 påbörjade 3 850 studier till olika universitets- och högskoleutbildningar inom samhällsbyggnad och byggnadsteknik, av dem var 44 procent kvinnor. Bland dessa utbildningar kan nämnas:³⁰

Civilingenjör kräver en femårig utbildning. Höstterminen 2015 påbörjade 789 personer en byggrelaterad civilingenjörsutbildning, 50 procent var kvinnor.

Arkitekt kräver en femårig utbildning. Höstterminen 2015 påbörjade 373 personer en arkitektutbildning, 61 procent var kvinnor.

Högskoleingenjörer kräver en treårig utbildning. Höstterminen 2015 påbörjade 1 559 personer en utbildning till högskoleingenjör med inriktning mot byggande, 33 procent var kvinnor

4.10 VILKA ÄR UTMANINGARNA FÖR KOMPETENSFÖRSÖRJNINGEN?

4.10.1 Utmaningar i närtid

Den stora utmaningen för kompetensförsörjningen inom byggsektorn är att det råder bostadsbrist över hela landet och att bostadsbyggandet sannolikt

²⁸ Uppgift från Elin Landell, kanslichef Valideringsdelegationen.

²⁹ Arbetsförmedlingen, Skåne.

³⁰ SCB, utbildnings- och forskningsstatistik.

kommer att öka kraftigt de kommande åren. Samtidigt råder redan idag brist på yrkesutbildade inom de flesta yrken i byggsektorn. Om produktionen ska kunna öka i byggsektorn framöver kommer den yrkesutbildade personalen inte att räcka.

Sverige Byggindustrier uppskattar att de som utbildas på gymnasieprogrammen kan täcka pensionsavgångarna i byggbranschen, men inte den förväntade expansionen. Den nyrekrytering av utbildad arbetskraft som behövs för expansionen måste tillgodoses på annat sätt, troligen främst genom kraftiga utbyggnader av komvux, yrkesvux och arbetsmarknadsutbildningar.³¹ Byggnadsindustrins Yrkesnämnd delar den bedömningen och betonar att det blir en stor utmaning att rekrytera tillräckligt många kunniga lärare för att kunna bygga ut utbildningarna.³²

Byggnadsarbetarförbundet i Skåne anser att de vuxenutbildningsgivare i Skåne som BYN samarbetar med håller hög kvalitet idag men att kvaliteten riskerar att sjunka om utbildningarna byggs ut kraftigt.³³

NCC anser att branschen har ett eget ansvar för bristsituationen genom att man varit för snar att säga upp personal när konjunkturen varit svag istället för att behålla dem tills konjunkturen vände upp igen.³⁴

Kompetensförsörjningen försvåras av att bygg- och anläggningsprogrammet har svårt att rekrytera tillräckligt många nya elever. Antalet elever på programmet har minskat med 30 procent på fem år i riket. I Skåne har antalet nyantagna minskat med 40 procent under samma period. Det beror på att elevkullarna har minskat, men också på att intresset för de yrkesförberedande programmen har minskat sedan gymnasiereformen 2011. Söktrycket till gymnasieprogrammet är just nu för lågt i riket och i Skåne. I Skåne byggdes gymnasieutbildningarna ut kraftigt för 10 år sedan. Det ledde till att många som gick byggprogrammet inte fick arbete och lämnade branschen.³⁵

Som framgår av tabellen nedan arbetade bara drygt hälften av de som hade en utbildning inom ett av byggyrkena i Skåne 2014 i byggverksamhet eller näraliggande verksamhet.

Tabell 9 Antal personer med viss utbildning som arbetade i olika branscher i Skåne 2014.

	F Byggverksamhet	L Fastighetsverksamhet	N Uthyrning, fastighets-service m.m.	Övriga branscher	Ej i arbete	Summa
582c Byggnadsarbete, allmän utbildning	3416	111	358	1992	1007	6884
582d Byggnadssnickeri	1600	108	90	888	303	2989
582e Måleri	1122	54	88	659	351	2274

³¹ Lars Tullstedt, Sverige Byggindustrier.

³² Ingemar Klaesson, Byggnadsindustrins Yrkesnämnd.

³³ Tommi Hakala, Byggnadsarbetarförbundet Skåne.

³⁴ Intervju NCC.

³⁵ Lars Tullstedt.

582f VVS-utbildning	702	45	42	497	183
582g Betong-, anläggnings- och vägarbete	608	34	85	523	182
582h Murarutbildning	453	16	37	266	156
582i Plåtslageri	346	5	26	233	58

Källa: SCB, Rams.

Arbetsförmedlingen i Skåne delar bilden att söktrycket är för lågt till gymnasiets byggprogram. Det leder till att det utbildas en del omotiverade ungdomar som aldrig kommer att arbeta inom byggbranschen.³⁶

Även de skånska byggföretag som WSP intervjuat anser att det är ett problem att så få ungdomar söker till byggtutbildningarna trots att ungdomsarbetslösheten är hög i Malmö. De har dock inte framfört några anmärkningar mot kvaliteten på elever de rekryterat från gymnasieprogrammen.³⁷

Byggindustrierna är inte nöjda med kvaliteten på gymnasieprogrammen, varken i riket eller i Skåne. De anser att det skiljer för mycket i kvalitet mellan skolorna, vilket är en av anledningarna till BYN infört sin egen branschcertifiering av gymnasieskolorna.³⁸ Byggindustrierna i Skåne anser att skolan lägger för lite resurser på att följa gymnasieleverna när de är ute på arbetsplatserna.³⁹ Byggnadsarbetarförbundet i Skåne tycker också att kvaliteten i utbildningen är högre på de större gymnasieskolorna medan de mindre skolorna är bättre på att individanpassa utbildningen.⁴⁰

Möjligheten att få en lärlingsanställning efter utbildningen är central för att någon ska bli en fullt utbildad byggnadsarbetare. Meningarna är delade om det råder brist på lärlingsplatser eller inte. Byggindustrierna anser inte att det saknas lärlingsplatser medan Arbetsförmedlingen i Skåne pekar på att det finns 500 arbetslösa bygglärlingar i Skåne idag.⁴¹ Även NCC anser att bristen på lärlingsplatser delvis beror på ett kortsiktigt tänkande hos företagen.⁴²

Byggbranschen anser dock inte att det är deras uppgift att ge varje person som tagit examen från gymnasieprogrammen en lärlingsanställning. Företagen anställer lärlingar när de rekryterar personal. Inte alla som gått gymnasiets Bygg- och anläggningsprogram är anställningsbara, enligt Byggindustrierna.⁴³ Även Byggnadsindustrins Yrkesnämnd centralt anser att branschen inte kan ta emot fler lärlingar än de behöver anställa.⁴⁴

Siffror visar att elever som utexaminerats från Bygg- och Anläggningsprogrammet i Skåne inte omedelbart får en lärlingsanställning. Av de som tog examen från BA-programmet i Skåne i juni 2015 hade 35

³⁶ Arbetsförmedlingen Skåne.

³⁷ Peab.

³⁸ Lars Tullstedt.

³⁹ Tord Nilsson, Sveriges Byggindustrier Skåne.

⁴⁰ Tommi Hakala, Byggnadsarbetarförbundet Skåne.

⁴¹ Arbetsförmedlingen Skåne.

⁴² Intervju NCC.

⁴³ Lars Tullstedt och Tord Nilsson.

⁴⁴ Ingemar Klaesson.

procent hämtat ut sin lärlingsbok fyra månader senare. År 2014 var samma andel 29 procent.⁴⁵ Byggnadsarbetarförbundet i Skåne anser dock att de större byggföretagen inte tar ett långsiktigt ansvar för sin kompetensförsörjning och borde ta emot fler lärlingar än de gör idag.⁴⁶

Den utländska arbetskraften är numera ett permanent inslag i byggbranschen och inte en given resurs att ta till vid högkonjunkturer. Det går inte att anta att branschen kan täcka kompetensbehovet enbart genom att rekrytera mer från utlandet.⁴⁷

4.10.2 Långsiktiga utmaningar

Yrkena i byggbranschen är relativt stabila och inga yrken är på väg bort. Däremot finns en tendens mot ytterligare specialisering inom vissa yrken. Rivning och sanering kan komma att bli ett eget yrke i framtiden. Vissa träarbetare har blivit specialister på att enbart montera fönster.⁴⁸

Sveriges Byggindustrier bedömer att om specialiseringen på allt fler yrken fortsätter så kommer gymnasieutbildningen på sikt att behöva bli mer generell då det blir omöjligt att få fram lärare med specialistkompetens på alla gymnasieskolor. En tanke är att bara ha tre inriktningar på BA-programmet; Husbyggnad, Anläggning och Hantverkare. Specialiseringen skulle ske senare genom utbildning på arbetsplatserna. En annan möjlighet är att gymnasieutbildningen till mindre yrken skulle kunna ske i särskilda branschskolor som branschen själv driver. Ett sådant förslag har lagts av Yrkesprogramutredningen.⁴⁹ Även Byggnadsindustrins Yrkesnämnd delar bilden att byggyrkena blir mer specialiserade och att det på lång sikt kan bli aktuellt att göra gymnasieutbildningen mer generell och låta mer av utbildningen till ett särskilt yrke ske på arbetsplatserna. Detta kräver dock att företagen axlar ett större ansvar för vidareutbildningen.⁵⁰ Även Byggnadsarbetarförbundet i Skåne bedömer att bygg- och anläggningsprogrammet kommer att behöva bli mer generell i framtiden.⁵¹

Byggindustrierna anser att kompetensutvecklingen och vidareutbildningen i yrket i högre grad än idag måste fortsätta efter att yrkesarbetarna erhållit sitt yrkesbevis.⁵²

Byggmästaren i Skåne anser att de ökade kraven på dokumentation från myndigheter höjer kraven på tjänstemannayrkena inom branschen.

4.11 SLUTSATSER

Denna studie har funnit att byggsektorn i riket och i Skåne möter ungefär samma utmaningar vad gäller kompetensförsörjningen.

⁴⁵ Sveriges Byggindustrier Skåne.

⁴⁶ Tommi Hakala, Byggnadsarbetarförbundet Skåne.

⁴⁷ Lars Tullstedt.

⁴⁸ Ingemar Klaesson, BYN. Lars Tullstedt, Sveriges Byggindustrier.

⁴⁹ SOU 2015:97 Välja Yrke.

⁵⁰ Ingemar Klaesson.

⁵¹ Tommi Hakala, Byggnadsarbetarförbundet Skåne.

⁵² Tord Nilsson, Sveriges Byggindustrier Skåne. Lars Tullstedt, Sveriges Byggindustrier.

Inom såväl riket som Skåne råder idag brist på yrkeskunnig arbetskraft. På båda ställen förväntas byggsektorn behöva expandera framöver på grund av det stora behovet av nytt bostadsbyggande. I såväl riket som Skåne behövs därför en omfattande nyrekrytering till byggsektorn de närmaste åren för att täcka förväntade pensionsavgångar och den nödvändiga expansionen.

Rekryteringen av den stora gruppen yrkesarbetare försvåras av att bygg- och anläggningsprogrammet på gymnasiet har svårt att rekrytera tillräckligt många nya elever. Antalet elever har minskat kraftigt sedan 2010 i både Skåne och riket.

Den nyrekrytering som med största säkerhet kommer att krävas till byggsektorn i både riket och i Skåne kommer med största sannolikhet att behöva ske genom utbyggnader av olika vuxenutbildningar; komvux, yrkesvux och arbetsmarknadsutbildningar.

Att rekrytera fler yrkesarbetare från andra EU-länder är en tänkbar väg, men potentialen att öka andelen av dessa är troligen inte lika stor framöver som den har varit.

En annan möjlighet är att locka fler äldre att arbeta kvar i byggbranschen även efter 65 årsdagen. Andelen äldre som arbetar kvar i byggbranschen tredubblades mellan 2005 och 2014. Om andelen fortsätter att växa kan det ge ett viktigt bidrag till kompetensförsörjningen.

Det finns dock ett visst utbud av utbildade byggnadsarbetare i Skåne som idag inte har arbete. Dessa personer kan vara en resurs de kommande åren om de fortfarande står till arbetsmarknadens förfogande vilket inte är säkert. Fler lärlingsplatser för nyutexaminerade byggutbildade skulle kunna motverka att byggutbildade lämnar yrket och trygga den långsiktiga kompetensförsörjningen.

På längre sikt måste utbildningssystemet lyckas bättre med att göra gymnasieutbildningarna inom byggnadsyrkena mer attraktiva att söka för framtidens ungdomskullar. Det är ett faktum att de yrkesförberedande programmen generellt har svårt att attrahera tillräckligt många sökande trots att chanserna till arbete efter utbildningen är mycket goda. Det är sannolikt att 2011 års gymnasiereform som tog bort de teoretiska kurser⁵³ som krävs för högskolebehörighet från de yrkesförberedande programmen är en förklaring till problemet.

⁵³ Kurserna finns dock kvar som frivilliga tillval.

5 JÄMSTÄLLDHET OCH INTEGRATION

5.1 INLEDNING

En väg för att tillgodose det framtida behovet av kompetent och utbildad arbetskraft inom byggsektorn är att rekrytera fler personer från grupper som idag är underrepresenterade inom byggbranschen - kvinnor och utrikes födda. År 2014 var 9 procent av de sysselsatta inom byggsektorn kvinnor, jämfört med 48 procent av de sysselsatta på hela arbetsmarknaden, och andelen kvinnor i byggbranschen ökar mycket långsamt. 11 procent av de sysselsatta inom byggsektorn år 2014 var utrikes födda jämfört med 15 procent av de sysselsatta på hela arbetsmarknaden. Andelen utrikes födda inom byggbranschen har dock ökat stadigt sedan 2005.⁵⁴

5.2 JÄMSTÄLLDHET

5.2.1 Nuläget och trender

Byggsektorn har varit, och förblir än så länge, en mycket mansdominerad bransch. Mindre än var tionde sysselsatt inom byggsektorn är en kvinna och andelen har bara ökat marginellt sedan 2005. Andelen kvinnor inom byggbranschen är något högre i Skåne än i riket men är fortfarande låg.

Tabell 10 Sysselsatta i byggsektorn i Skåne och riket, åren 2005 och 2014, fördelat på kön (16 år och äldre, dagbefolkning)

	Skåne			Riket		
	Män	Kvinnor	Andel kvinnor	Män	Kvinnor	Andel Kvinnor
2005	29 668	2 684	8,3 %	231 169	18 767	7,5 %
2014	36 252	3 570	9,0 %	294 733	27 713	8,6 %

Anm: Olika definitioner av byggsektorn. År 2005 följer SNI 2002. År 2014 följer SNI 2007.

Källa: SCB, Rams

Den kvinnliga andelen på nio procent är genomsnittet i hela byggsektorn och inkluderar även tjänstemän. Inom de specifika byggyrkena är andelen kvinnor betydligt lägre, vilket framgår av tabell 12 nedan.

⁵⁴ SCB, Rams.

Tabell 11 Sysselsatta inom de största yrkena inom byggsektorn i Skåne 2013, män och kvinnor

Yrken	Totalt	Män	Kvinnor	Andel kvinnor i procent
Byggnadsträarbetare/snickare	4 911	4 893	18	0,4
Installationselektriker	2 919	2 891	28	1,0
VVS-montörer	1 989	1 981	8	0,4
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker	1 846	1 696	150	8,1
Målare	1 830	1 761	69	3,8
Murare	1 690	1 662	28	1,7
Anläggningsarbetare	1 674	1 655	19	1,1
Övriga byggnads- och anläggningsarbetare	1 577	1 558	19	1,2
Anläggningsmaskinförare	940	934	6	0,6
Tunnplåtslagare	921	910	11	1,2
Driftchefer inom byggverksamhet	650	617	33	5,1
Betongarbetare	596	595	1	0,2
Chefer för mindre byggföretag	579	555	24	4,1
Elmontörer	577	572	5	0,8
Övriga ingenjörer och tekniker	491	432	59	12,0
Grovarbetare inom bygg- och anläggning	430	421	9	2,1
Golvläggare	409	406	3	0,7
Fastighetsskötare	373	359	14	3,8
Takmontörer	371	367	4	1,1
Elingenjörer och eltekniker	346	333	13	3,8
Isoleringsmontörer	238	233	5	2,1
Civilingenjörer bygg- och anläggning	236	182	54	22,9
Glasmästare	185	180	5	2,7
Övriga byggnadshantverkare	149	146	3	2,0
Kranförare	136	135	1	0,7
Arkitekter och stadsplanerare	99	49	50	50,5
Grovplåtslagare	50	50	0	0

Källa: SCB, Rams

Anm: Generella yrken som kontorspersonal, redovisningsekonomer, lastbilsförare, säljare m.m. ingår inte i tabellen även om de är vanliga inom byggsektorn.

Tabell 12 Yrken inom byggsektorn i Skåne med flest kvinnor 2013.

Yrken	Antal kvinnor
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker	150
Målare	69
Övriga ingenjörer och tekniker	59
Civilingenjörer bygg- och anläggning	54
Arkitekter och stadsplanerare	50
Driftchefer inom byggverksamhet	33
Installationselektriker	28
Murare	28
Chefer för mindre byggföretag	24
Anläggningsarbetare	19
Övriga bygg- och anläggningsarbetare	19

Källa: SCB, Rams

Tabell 13 Yrken inom byggsektorn i Skåne med störst andel kvinnor 2013. Procent.

Yrken	Andel kvinnor
Arkitekter och stadsplanerare	50,5
Civilingenjörer bygg och anläggning	22,9
Övriga ingenjörer och tekniker	12,0
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker	8,1
Driftchefer inom byggverksamhet	5,1
Chefer för mindre byggföretag	4,1
Fastighetsskötare	3,8
Elingenjörer och eltekniker	3,8
Målare	3,8
Glasmästare	2,7
Isoleringsmontörer	2,1

Källa: SCB, Rams

Tabell 12 och 13 visar att andelen kvinnor är högst inom de yrken i byggsektorn som kräver högskoleutbildning som arkitekter, ingenjörer och tekniker och att andelen är kvinnor fortfarande är försvinnande liten bland traditionella yrkesarbetare. Bland de tre största yrkena inom byggsektorn i Skåne; byggnadsträarbetare, installationselektriker och VVS-montörer utgör kvinnorna bara mellan 0,4 och 1 procent av de sysselsatta. Ett viktigt undantag är målaryrket där andelen kvinnor är nästan 4 procent.

Andelen kvinnor är också låg på de yrkesinriktade gymnasieprogram som leder till arbeten inom byggsektorn även om den vuxit sedan 1990-talet. Mellan 8-9 procent av eleverna på Bygg- och anläggningsprogrammet i riket är kvinnor. På VVS-programmet är 3 procent av eleverna kvinnor och på El- och energiprogrammet 4 procent.

Andelen kvinnor vid bygg- och anläggningsprogrammet har minskat något sedan 2010 samtidigt som det totala antalet elever vid bygg- och anläggningsprogrammet har sjunkit. 600 färre kvinnor gick bygg- och anläggningsprogrammet 2015/16 jämfört med 2010/11.

Tabell 14 Antal elever på Bygg- och anläggningsprogrammet 2010/11 – 2015/16 i riket och andel kvinnor, procent

Läsår	Antalet elever	Andel kvinnor
2010/11	17 659	9,4
2011/12	16 998	8,8
2012/13	16 274	8,5
2013/14	14 816	8,4
2014/15	13 299	8,5
2015/16	12 167	8,5

Källa: Skolverket

Bland bygg- och anläggningsprogrammets inriktningar utmärker sig målarutbildningen med en relativt hög kvinnlig andel. Nästan var tredje elev är en kvinna. Husbyggnadsinriktningen är den i särklass största inriktningen på bygg- och anläggningsprogrammet och där är andelen kvinnor under 4 procent.

Tabell 15 Sistaårselever på Bygg- och anläggningsprogrammet 2015/16 i riket efter inriktning. Andel i procent.

Inriktning	Antal elever	Andel kvinnor
Husbyggnad	2 669	3,5
Måleri	635	32,1
Anläggningsfordon	416	5,8
Mark- och anläggning	253	8,3
Plåtslageri	161	3,1
Bygg- och anläggning totalt	4 136	8,4

Källa: Skolverket, tabell 5d

5.2.2 Orsaker till den låga andelen kvinnor i byggbranschen

Det finns flera orsaker till att byggbranschen fortfarande är en manlig bransch. Den övergripande förklaringen är att den svenska arbetsmarknaden fortfarande till stor del är uppdelad i manliga och kvinnliga yrken. Byggyrkena är bara ett exempel på detta.

De yrken som går mot en jämnare sammansättning av män och kvinnor kräver i nästan alla fall en högskoleutbildning. Det gäller även byggbranschen. Bland arkitekter, ingenjörer, tekniker m.m. är andelen kvinnor betydligt högre än bland yrkesarbetarna.

Inom de yrken som inte kräver en högskoleutbildning är gränserna mellan manliga och kvinnliga yrken skarpare och har visat sig vara svårare att överbygga. De ungdomar som väljer yrkesförberedande program på gymnasiet väljer fortfarande till stor del på ett traditionellt sätt. Bygg- och anläggningsprogrammet är inte det enda gymnasieprogram med en kraftig övervikt för det ena könet. På det industritekniska programmet är 89 procent av eleverna pojkar och på vård- och omsorgsprogrammet är 81 procent av eleverna flickor.

De aktörer som WSP som intervjuat om detta lyfter fram flera orsaker till att andelen kvinnor fortfarande är så låg i de traditionella byggyrkena.⁵⁵

En orsak är att bilden av byggyrket som ett fysiskt tungt yrke som inte är lämpat för kvinnor lever kvar trots att detta inte stämmer längre. De tidiga arbetsdagarna med start kl. 07 är svåra att kombinera med ansvar för barn och familj.⁵⁶ Byggbranschen visar fortfarande upp sig själv på ett gammalmodigt sätt som en bransch bara för starka män.⁵⁷ En annan orsak är att den kraftiga övervikten män på arbetsplatserna avskräcker kvinnor. Jargongen kan vara grabbig och även hård. Det förekommer fortfarande diskriminering gentemot kvinnor trots att företagen, branschorganisationerna och facken aktivt arbetar för att bekämpa den.⁵⁸

Byggindustrierna i Skåne betonar dock att man inte får överdriva det negativa. Stora förbättringar har skett. Attityden är mer välkomnande mot kvinnor och både företag och fack arbetar tillsammans för att fortsätta att förbättra situationen.⁵⁹

Även om företagen aktivt vill rekrytera fler kvinnor även till yrkesarbetarkåren är rekryteringsunderlaget litet eftersom få kvinnor går gymnasiet byggutbildningar.⁶⁰ En förklaring till att få kvinnor väljer byggutbildningarna kan vara att de känner sig obekväma i sammanhang där de är i kraftig minoritet. Majoriteten av de kvinnliga eleverna på Bygg- och anläggningsprogrammet söker sig idag till målarutbildningen där de utgör en tredjedel av eleverna.⁶¹

⁵⁵ WSP har bl.a. intervjuat representanter för Byggnadsindustrierna i riket och Skåne, representanter för Byggnadsindustrins yrkesnämnd samt Arbetsförmedlingen i Skåne.

⁵⁶ Peab.

⁵⁷ Tommi Hakala, Byggnadsarbetarförbundet Skåne.

⁵⁸ NCC, Peab och Lars Tullstedt.

⁵⁹ Tord Nilsson, Sveriges Byggindustrier Skåne.

⁶⁰ Peab.

⁶¹ Lars Tullstedt, Sveriges Byggindustrier.

De intressenter som WSP intervjuat är eniga om att 2011 års gymnasiereform som strök de teoretiska kurserna⁶² som krävs för högskolebehörighet från de yrkesförberedande programmen har försvårat rekryteringen av flickor till Bygg- och anläggningsprogrammet och andra gymnasieprogram som utbildar till byggyrken. Kvinnor vill i ännu högre grad än män ha dörren till högskolan öppen.

En annan orsak som lyfts fram är att kvinnor i ännu högre grad än män är intresserade av att utvecklas i sitt yrke. De flesta traditionella byggyrken har begränsade möjligheter till utveckling efter utbildning och yrkesbevis. Polisyrket nämns som ett yrke med fler utvecklingsmöjligheter där andelen kvinnor ökat mer.⁶³

5.3 INTEGRATION

5.3.1 Nuläget och trender

Andelen utrikes födda inom byggbranschen är lägre än på hela arbetsmarknaden men den växer och den växer snabbare än på resten av arbetsmarknaden. År 2005 var 5,7 procent av de sysselsatta i byggbranschen i riket utrikes födda. År 2014 hade andelen vuxit till 10,9 procent.⁶⁴ Andelen sysselsatta i byggbranschen födda i övriga Europa (utanför Norden) har tredubblats sedan 2005 och andelen födda utanför Europa har fördubblats.

Sysselsättningsstatistiken omfattar dock bara personer som folkbokförda i Sverige. Utöver de 35 000 utrikes födda i den officiella sysselsättningsstatistiken uppskattas även 10 000 utländska medborgare arbeta tillfälligt i Sverige, anställda av svenska byggföretag, samt ytterligare 3 000 till 4 000 vara utstationerade tillfälligt till Sverige av utländska byggföretag. Hälften av all utländsk arbetskraft som är utstationerad till Sverige uppskattas arbeta inom byggsektorn. De som vistas tillfälligt i Sverige kommer framför allt från länder nära Sverige; Polen, Finland, Lettland och Tyskland.⁶⁵ De byggföretag i Skåne som WSP intervjuat hävdar att den tillfälliga utländska arbetskraft de anlitar kommer från Baltikum, Polen och Balkan.⁶⁶

Tabell 16 Sysselsatta i byggsektorn i riket, åren 2005 och 2014, fördelade på födelseregion (16 år och äldre, nattbefolkning) Andel i procent.

	2005		2014	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Sverige	235 657	94,3	287 464	89,1
Norden	6 667	2,7	6 159	1,9
Övriga Europa	5 011	2,0	20 978	6,5
Utanför Europa	2 600	1,0	7 862	2,4

⁶² Kurserna är inte längre obligatoriska men finns kvar som tillval.

⁶³ Tord Nilsson, Sveriges Byggindustrier Skåne.

⁶⁴ På hela arbetsmarknaden var 15,3 procent av de sysselsatta utrikes födda.

⁶⁵ Lars Tullstedt, Sverige Byggindustrier.

⁶⁶ Intervjuer NCC och Peab.

Okänt	2		16	
Totalt	249 937		322 479	

Anm: Olika definitioner av byggsektorn. År 2005 följer SNI 1992. År 2014 följer SNI 2007.

Källa: SCB, Rams

Tabell 17 Sysselsatta i byggsektorn i Skåne, åren 2000 och 2014, fördelade på födelseregion (16 år och äldre, dagbefolkning) Antal och andelar i procent.

	2005		2014	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Sverige	30 291	93,6	34 575	86,8
Norden	567	1,8	543	1,4
Övriga Europa	980	3,0	3 920	9,8
Utanför Europa	514	1,6	782	2,0
Okänt			2	
Totalt	32 352		39 822	

Källa: SCB, Rams.

Andelen utrikes födda inom byggsektorn är högre i Skåne än i riket. Mellan åren 2005 och 2014 har andelen utrikes födda mer än fördubblats från 6,4 till 13,2 procent. Skillnaden förklaras av att antalet som är födda i övriga Europa (utanför Norden) har vuxit kraftigt. Tabellen nedan visar hur de utrikes födda i byggbranschen i Skåne fördelas på olika yrken. Bland övriga byggnadshantverkare, grovarbetare och murare är andelen utrikes födda betydligt högre än genomsnittet i branschen. Delvis hör detta samman med validering av utländska utbildningar eller avsaknad av adekvat utbildning.

Tabell 18 Sysselsatta inom olika yrken i byggsektorn i Skåne fördelade på inrikes och utrikes födda 2013. Antal och andelar i procent.

Yrken	Totalt	Inrikes födda	Utrikes födda	Andel utrikes födda
Byggnadsträarbetare/snickare	4 911	4 511	400	8,9
Installationselektriker	2 919	2 742	177	6,1
VVS-montörer	1 989	1 810	179	9,0
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker	1 846	1 710	136	7,4
Målare	1 830	1 593	237	13,0
Murare	1 690	1 398	292	17,3
Anläggningsarbetare	1 674	1 531	143	8,5
Övriga byggnads- och anläggningsarbetare	1 577	1 320	257	16,3
Anläggningsmaskinförare	940	911	29	3,1
Tunnplåtslagare	921	855	66	7,2
Driftchefer inom byggverksamhet	650	633	17	2,6
Betongarbetare	596	537	59	9,9
Chefer för mindre byggföretag	579	519	60	10,4
Elmontörer	577	534	43	7,5
Övriga ingenjörer och tekniker	491	445	46	9,4
Grovarbetare inom bygg- och anläggning	430	330	100	23,3
Golvläggare	409	361	48	11,7
Fastighetsskötare	373	319	54	14,5
Takmontörer	371	323	48	12,9
Elingenjörer och eltekniker	346	324	22	6,4
Isoleringsmontörer	238	206	32	13,4
Civilingenjörer bygg- och anläggning	236	212	24	10,2
Glasmästare	185	172	13	7,0
Övriga byggnadshantverkare	149	111	38	25,5
Kranförare	136	119	17	12,5
Arkitekter och stadsplanerare	99	87	12	12,1
Grovplåtslagare	50	42	8	16,0

Källa: SCB, Rams.

Tabell 19 Yrken inom byggsektorn i Skåne med flest utrikes födda 2013.

Yrken	Antal utrikes födda
Byggnadsträarbetare/snickare	400
Murare	292
Övriga byggnads- och anläggningsarbetare	257
Målare	237
VVS-montörer	179
Installationselektriker	177
Anläggningsarbetare	143
Byggnadsingenjörer och byggnadstekniker	136
Grovarbetare inom bygg och anläggning	100
Tunnplåtslagare	66
Chefer för mindre byggföretag	60

Källa: SCB, Rams

Tabell 20 Yrken inom byggsektorn i Skåne med störst andel utrikes födda 2013. Procent.

Yrken	Andel utrikes födda
Övriga byggnadshantverkare	25,5
Grovarbetare inom bygg- och anläggning	23,3
Murare	17,3
Övriga byggnads- och anläggningsarbetare	16,3
Grovplåtslagare	16,0
Fastighetsskötare	14,5
Isoleringsmontörer	13,4
Målare	13,0
Takmontörer	12,9
Kranförare	12,5
Arkitekter och stadsplanerare	12,1

Källa: SCB, Rams

De utrikes födda som arbetar tillfälligt i Sverige är relativt väl spridda inom olika yrken och olika typer av byggande. Möjligen är de lite mindre specialiserade och mer av generalister än svenska byggnadsarbetare, särskilt de som arbetar i mindre företag.⁶⁷ De skånska byggföretag WSP

⁶⁷ Lars Tullstedt, Sveriges Byggindustrier.

intervjuat hävdar att tillfällig utländsk arbetskraft är vanligare inom infrastruktur- och anläggningsarbeten.⁶⁸

De utrikes födda blir fler bland de ungdomar som utbildar sig till byggnadsarbetare. Bland eleverna på gymnasiet bygg- och anläggningsprogram 2015/16 hade 12 procent en utländsk bakgrund, d.v.s. de var utrikes födda eller födda i Sverige med utrikes födda föräldrar. Andelen elever med utländsk bakgrund har vuxit stadigt de senaste fem åren.

5.3.2 Orsaker till den lägre andelen utrikes födda

Inga av de intressenter WSP intervjuat anser att det finns fördomar i byggbranschen som hindrar den från att anställa utrikes födda. Den stora ökningen av utrikes födda från Europa som ägt rum de senaste 10 åren och den stora andelen utrikes födda som tillfälligt arbetar i Sverige tyder snarare på att byggbranschen är öppen för utländsk arbetskraft.

Att byggbranschen än så länge anställt relativt få utrikes födda från länder utanför Europa har andra förklaringar enligt de intressenter som WSP intervjuat. Några av de förklaringar som lyfts fram i intervjuerna är:

Byggbranschen har tidigare inte attraherat invandrare från länder utanför Europa. I många av dessa länder är byggbranschen en lågstatusbransch med lågutbildad arbetskraft. Fler invandrarna har dock upptäckt att byggbranschen i Sverige är en kvalificerad verksamhet med höga löner.⁶⁹ Eftersom byggbranschen inte har samma status i många länder utanför Europa finns det skäl att aktivt försöka rekrytera fler ungdomar med utländsk bakgrund till byggprogrammen på gymnasiet.⁷⁰

Andelen med en praktisk yrkesutbildning är låg bland de utomeuropeiska invandrarna. Det gäller byggnadsarbetare men även andra praktiska yrken.⁷¹ Till viss del kan det även hänga samman med avsaknad av validering av utländska utbildningar.

Personer som har erfarenhet som byggnadsarbetare från länder utanför Europa är oftast generalister och har inte de specialiserade yrkeskunskaper som krävs på en svensk byggarbetsplats. De kan sköta enklare arbeten men för mer avancerade arbetsuppgifter krävs vidareutbildning.⁷²

Byggnadsarbetare från länder med varmt och torrt klimat har inte heller kunskaper om hur byggnader ska skyddas från kyla, snö och fukt, något som är centralt för byggande i vårt klimat.⁷³ Byggnadsarbetare från Polen och Baltikum har arbetat i ett klimat som är snarlikt vårt.⁷⁴

Bristande språkkunskaper bland nyanlända är ett hinder. Kunskaper i svenska är centrala för att kunna sköta arbetet och uppfylla säkerhetskraven på en byggarbetsplats.⁷⁵ Tillfällig utländsk arbetskraft kan inte svenska men

⁶⁸ Intervju NCC och Byggmästaren i Skåne.

⁶⁹ Tord Nilsson, Sverige Byggindustrier Skåne.

⁷⁰ Tommi Hakala, Byggnadsarbetarförbundet Skåne.

⁷¹ Arbetsförmedlingen, Skåne.

⁷² Intervju Peab.

⁷³ Tommi Hakala, Byggnadsarbetarförbundet, Skåne.

⁷⁴ Ingemar Klaesson, Byggnadsindustrins Yrkesnämnd.

⁷⁵ Tord Nilsson, Sveriges Byggindustrier Skåne.

har oftast tvåspråkiga arbetsledare som kan översätta. Att anställa enskilda individer som inte kan svenska är ovanligt.⁷⁶

Förutsättningarna för att byggbranschen på sikt ska kunna dra nytta av den stora invandringen av främst flyktingar från länder utanför Europa får ändå bedömas som goda. Huvuddelen dem är unga. Av de vuxna flyktingarna är 40 procent under 30 år.⁷⁷ Den snabbt ökande andelen utrikes födda från Europa visar att byggbranschen är beredd att anställa personer med olika bakgrunder så länge kompetensen finns.

5.4 SLUTSATSER

5.4.1 Jämställdhet

Arbetet för att uppmuntra unga människor att våga göra otraditionella val är en långsam process som kräver tid för att lyckas. Arbeten för att försöka intressera pojkar att välja traditionella kvinnliga yrken har lyckats väldigt dåligt. Andelen manliga förskolelärare är lika liten idag som för 40 år sedan.

Yrkesvägledarna i grundskolan måste fortsätta att uppmuntra unga flickor att prova yrken inom byggbranschen. Den stora andelen flickor inom gymnasiets målarutbildning visar att kvinnor kan göra stora inbrytningar även i traditionella manliga yrkesarbeten.

Byggbranschen och facken har ett gemensamt ansvar att välkomna kvinnor och synliggöra de kvinnor som arbetar i branschen och se till att eventuella tendenser till trakasserier stävjas. Detta är också något som parterna tar på allvar och arbetar gemensamt för.

5.4.2 Integration

De intervjuer WSP gjort med intressenter och företag inom byggbranschen tyder på att byggbranschen är villiga att anställa fler invandare från länder utanför Europa om de har rätt kompetens för arbetet och tillräckliga kunskaper i svenska. Det betyder att insatserna för att säkerställa att invandrarna har den kompetens som behövs måste öka.

De många olika vägarna in i byggbranschen som beskrivs i avsnitt 1 underlättar för invandrare med olika bakgrunder att få ett arbete i branschen.

För flyktingar som har yrkesutbildning och/eller erfarenhet inom byggbranschen från sitt hemland krävs insatser för att kartlägga och validera de kunskaper de har. Byggbranschen har ett system för att validera utländska yrkeskunskaper. Arbetsförmedlingen arbetar genom det s.k. snabbspåret med att kartlägga yrkeskunskaperna hos nyanlända och vid behov ordna kompletterande utbildningar i yrket samt yrkessvenska.

För flyktingar som inte har någon yrkesutbildning men som är intresserade av att arbeta inom byggbranschen finns den något längre vägen med svenska för invandrare (SFI) eller yrkessvenska, byggutbildning inom Komvux eller arbetsmarknadsutbildning och sedan en lärlingsanställning på ett byggföretag.

Den rekordstora flyktinginvandringen under 2015 innebär att antalet nyanlända arbetssökande kommer att växa kraftigt under 2016. Eftersom det

⁷⁶ Intervju NCC.

⁷⁷ Inskrivna i Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag mars 2016.

samtidigt råder brist på personal inom de flesta byggnadsyrken finns det starka argument för att bygga ut båda vägarna ovan in i byggyrkena.

Den skärpning av flyktingpolitiken där tillfälliga uppehållstillstånd ska bli normen under de närmaste tre åren försvårar tyvärr långsiktiga insatser för att göra nyanlända anställningsbara inom ett yrke, till exempel bygg. En flyktings vilja att lägga tid på en yrkesutbildning och en utbildning i svenska minskar när det osäkert hur länge han eller hon kommer att få stanna i Sverige

6 FRAMTID OCH STRATEGISKA ÅTGÄRDER

6.1 FÖRÄNDRINGAR INOM BYGGBRANSCHEN

6.1.1 Framtid

Ett flertal faktorer påverkar hur byggbranschens innehåll kan antas utvecklas inom de närmaste åren. Det rör sig om såväl process, organisation, produktivitet som internationalisering. Vissa delar är specifika för Skåne, men huvuddelen avser trender som är generella för branschen i hela landet.

Byggprocess och produktivitet

Det får anses rimligt att allt mer av produktionen kommer flytta in från byggarbetsplatserna till fabriker i form av prefab vilket kan öka byggsektorns produktivitet över tid. Det kommer i sin tur påverka efterfrågan på personalens kunskap. Den tidigare vanligt förekommande "all-byggaren" försvinner till förmån för allt mer inriktade kunskaper.

Däremot finns det få saker som tyder på att den typ av byggnader som innebär stor andel förkonstruktion som koncepthus eller modulhus kommer efterfrågas inom kort till medellång sikt. Denna typ av projekt har lanserats tidigare utan lycka, oftast p.g.a. de kommunala särkraven. Trots att dessa nu är borttagna så kommer en efterfrågan på varierande arkitektur och stadsbyggnad att begränsa utrymmet för koncepthus/modulhus. Där det istället finns stora möjligheter för utvecklad prefab framgent är framförallt inom den invändiga konstruktionen som stommar, ventilation o.s.v.

Andra aspekter som kommer få allt större utrymmen i framtiden är energieffektivisering, hållbarhet och arbetsmiljö. Denna typ av aspekter följs oftast av ökat kravregelverk vilket kan påverka produktiviteten negativt, något som förhoppningsvis kan motverkas via ökat IT användande som förenklar det administrativa arbetet.

En allt större tidspress i och med kortare tid mellan tilldelning och byggstart kommer även denna att kunna påverka produktiviteten negativt. När projekteringstiden blir kortare leder det till att många moment är dåligt förberedda och måste lösas på plats. Tids- och kostnadspressen leder också till att man sällan vågar introducera nya tekniker i projekten, något som också kan påverka teknikutvecklingen negativt.

IT-utveckling

IT-användandet är ännu i sin linda när det kommer till byggsektorn, något vars utveckling kommer vara avgörande för en ökad produktivitet. Det gäller alla delar av projekten; från anbud och kravuppfyllnad, återkoppling till 3D-ritningar och specifikationer i byggprocessen, till överlämning av dokument för fastighetsförvaltning. Perspektivet blir därmed enklare vid hög IT-närvaro vilket ger samförstånd och man kan tydligare specificera planer och åtgärder.

Organisation

I och med att kunskapen hos beställarna har minskat kommer ansvaret från byggbolagen att fortsatt vara hög. Därmed ökar behovet av "construction management". Det, tillsammans med allt högre efterfrågan på varierad

konstruktion och tekniska lösningar, kommer leda till att det blir svårt för de större byggbolagen att inneha all kunskap internt. Således ökar behovet av underleverantörer, som blir allt mer specificerade, ytterligare.

Utländsk arbetskraft och internationalisering

De förändrade organisatoriska aspekterna tillsammans med fackförbundens starka position kommer mest troligt också öka efterfrågan på billig, duktig och specialiserad arbetskraft från utlandet. Ett hinder för att användandet av utstationerade arbetare skall nå sin fulla potential är dock den skattebaserade 6-månadersregeln. Detta är framförallt ett problem vid medelstora till stora projekt som sträcker sig över en längre period. Om en stor andel av de utstationerade som arbetar på ett längre projekt väljer att åka hem, i syfte att undvika att betala skatt i Sverige, tar de också med sig viktig kunskap om det specifika bygget, en kunskap som är svår att återskapa med ersättare.

Vad som också kan bli allt mer vanligt förekommande är specialiserade utländska företag som norska Hent. Denna typ av bolag innehar kunskap om stora delar av produktionen och transporterar sin personal mellan olika projekt runt om i Norden. Via internationella inköp och återkommande moment skapas effektivitet och kostnadsfördelar.

Beträffande förekomsten av antalet anställda på utlandsägda arbetsställen har trenden varit negativ i Skåne län de senaste åren. Det tyder också på att utrymmet för en ökad internationell närvaro, i form av utländska företag som etablerar sig på den svenska marknaden, är begränsad. Detta beror på en stark facklig närvaro och ett omfattande regelverk.

Gällande utländska inköp är utvecklingsmöjligheterna större då det kan finnas stor ekonomisk vinning. Detta beror på höga inhemska kostnader då stora delar av materialtillgången kontrolleras av ett fåtal starka inhemska aktörer. Emellertid kan varierande standardiseringar påverka möjligheten för internationella inköp negativt. Därmed bör internationella inköp begränsas till basmaterial, dock endast från leverantörer som bejakar hållbarhet.

6.1.2 Strategiska åtgärder

Byggsektorns utveckling baseras i stor del på regionens upplevda attraktivitet som i sin tur driver befolkningstillväxt och efterfrågan på bostäder. Med Malmö i spetsen som Sveriges tredje största stad är detta också en rimlig utveckling. Det kommer i sin tur betyda ökat antal anställda, antal arbetsställen och omsättning för byggsektorn. En aspekt som dock kan komma att påverka utvecklingen negativt är att Skåne län har sämst förvärvsintensitet i hela Sverige, Regionernas Kamp (2016). Detta påverkar i sin tur förvärvsinkomsten per capita och därmed också betalningsviljan samt efterfrågan på nya dyrare bostäder. Att motarbeta denna sysselsättningsfråga kommer således skapa förutsättningar för byggsektorn längre ned i ledet.

Vidare är det viktigt att man i regionen samverkar för att motverka aspekter som långa handläggningstider och krångligt samt omfattande administrativt arbete. En annan viktig aspekt är att i upphandlingen bejaka hållbarhet samt se till att processen mellan tilldelning och projektstart är lång och tydlig nog för byggföretagen att skapa bästa möjliga förutsättningar för ett effektivt projekt. Det kan i sin tur leda till större möjligheter att utnyttja nya

byggtekniker, som kan leda till teknikutveckling, och användandet av utländsk arbetskraft samt internationella inköp, som kan leda till ekonomiska fördelar.

6.2 KOMPETENSFÖRSÖRJNINGEN

6.2.1 Framtid

Inom såväl riket som Skåne råder idag brist på yrkeskunnig arbetskraft samtidigt som branschen förväntas expandera framöver. I såväl riket som Skåne behövs därför en omfattande nyrekrytering till byggsektorn de närmaste åren

Rekryteringen av huvudgruppen – yrkesarbetare - försvåras av att bygg- och anläggningsprogrammet på gymnasiet har svårt att locka tillräckligt många nya elever. Antalet elever har minskat kraftigt sedan 2010 i både Skåne och riket. Detta problem delar BA-programmet med de flesta yrkesförberedande program. På sikt krävs åtgärder för att vända utvecklingen och göra dessa program mer attraktiva för framtidens ungdomskullar.

6.2.2 Strategiska åtgärder

Byggsektorns rekryteringsbehov i både riket och i Skåne kommer med största sannolikhet att behöva tryggas genom utbyggnader av olika vuxenutbildningar; komvux, yrkesvux och arbetsmarknadsutbildningar. Det blir en stor utmaning att bygga ut kapaciteten i dessa utbildningar med bibehållen kvalitet, i synnerhet vad avser rekrytering av bygglärare.

En annan möjlighet är att locka fler äldre att arbeta kvar i byggbranschen även efter 65 årsdagen. Andelen äldre som arbetar kvar i byggbranschen tredubblades mellan 2005 och 2014. Om andelen fortsätter att växa kan det ge ett viktigt bidrag till kompetensförsörjningen.

Det finns dock ett visst utbud av utbildade byggnadsarbetare i Skåne som idag inte har arbete. Dessa personer kan vara en resurs de kommande åren om de fortfarande står till arbetsmarknadens förfogande. Här är det viktigt att Arbetsförmedlingen och byggsektorn samarbetar om de nödvändiga insatser som krävs för att se till att dessa personer kan anställas i branschen de närmaste åren.

6.3 JÄMSTÄLLDHET

6.3.1 Framtid

Den svenska arbetsmarknaden är fortfarande uppdelad mellan könen. Det gäller framförallt yrken som inte kräver högskoleutbildning. Byggsektorn är bara ett exempel på detta. Det kommer att krävas ett långsiktigt arbete i både utbildningssystemet och i branschen för att locka fler kvinnor till byggyrken.

6.3.2 Strategiska åtgärder

Yrkesvägledarna i grundskolan måste fortsätta att uppmuntra unga flickor att prova yrken inom byggbranschen. Den stora andelen flickor inom

gymnasiets målarutbildning visar att kvinnor är intresserade även av traditionella manliga yrkesarbeten.

De som anordnar utbildningar inom komvux, yrkesvux och arbetsmarknadsutbildningar måste också fortsätta sitt arbete för att uppmuntra fler kvinnor att välja byggtutbildningar istället för traditionella kvinnliga yrkesutbildningar.

Byggbranschen och facken har ett gemensamt ansvar att välkomna kvinnor och synliggöra de kvinnor som arbetar i branschen och se till att eventuella tendenser till trakasserier stävjas.

6.4 INTEGRATION

6.4.1 Framtid

Byggsektorn har tidigare varit en traditionell bransch för svenska män. Detta har dock ändrats markant de senaste 10-15 åren. Det beror främst på att antalet anställda från andra EU-länder har vuxit kraftigt. Andelen anställda födda utanför Europa är dock fortfarande låg även om den växer.

De intervjuer WSP gjort visar att byggsektorn är villig att anställa fler invandare från länder utanför Europa om de har rätt kompetens för arbetet och tillräckliga kunskaper i svenska.

Den stora flyktinginvandringen under de senaste åren och främst under 2015 innebär att de nyanlända arbets sökande kommer att växa kraftigt framöver. Huvudelen av dem är unga. Bland dessa finns troligen ett betydande antal personer med utbildning eller erfarenhet från byggsektorn i sina hemländer som kan bli anställningsbara i byggsektorn.

6.4.2 Strategiska åtgärder

Viktigt för integrationen i branschen på lång sikt är att fortsätta att locka fler ungdomar med utländsk bakgrund till gymnasiets byggtutbildningar. Andelen elever med utländsk bakgrund på bygg- och anläggningsprogrammet har vuxit stadigt under de senaste fem åren.

De intervjuer WSP gjort med branschföreträdare visar att de främsta utmaningar som måste övervinnas vad gäller nyanlända, är bristande kunskaper i svenska, att många av dem saknar de djupa yrkeskunskaper som krävs och att de inte har erfarenhet av att bygga i det kalla fuktiga svenska klimatet.

De insatser som Arbetsförmedlingen och byggbranschen gör för att kartlägga och validera de nyanländas kunskaper och ordna den nödvändiga vidareutbildning som behövs kommer därför att bli allt viktigare.

7 REFERENSER

Skriftliga Källor

Arbetsförmedlingen (2016) Var finns jobben? Bedömning för 2016 och en långsiktig utblick.

Byggnadsindustrins yrkesnämnd (2015) Årsrapport 2014.

LO (2013), "Gäst i verkligheten – om utstationerad arbetskraft i praktiken".

PA Consulting (2015), "Dags för byggbranschens aktörer att anpassa sig till framtiden?".

PA Consulting (2014), "Lyft debatten!".

Regionernas Kamp (2016). WSP Analys & Strategi.

Region Skåne (2016) Skåne 2025. Utbildnings- och arbetsmarknadsprognos.

Skolverket (2014) Vad ungdomar gör efter gymnasieskolan.

SOU 2015:97 Välja yrke. Yrkesprogramsutredningen. Slutbetänkande och underlagsmaterial.

Svenskt Näringsliv (2015), "Produktivitetsutveckling, investeringar och välbefinnande".

Sveriges Byggindustrier (2012), "Dålig produktivitetsutveckling i byggindustrin".

Sveriges Byggindustrier (2012b), "Att bygga förnyelse – Hur byggbranschen förnyas".

Sveriges Byggindustrier (2015), "Fakta om byggandet".

Teicholz, P. (2004), "Labor productivity declines in the construction industry: Causes and remedies", *AECbytes Viewpoint*, Issue 4.

Intervjuer

Paul Andersson, ansvarig för samverkan med Kompetensrådet, Thomas Behrens, Utredare samt Anders Nyhagen, ansvarig för byggråd, Arbetsförmedlingen Skåne. 16-04-28.

Kristian Jansson, Affärschef Hus Malmö/Lund, NCC Construction. 16-04-27

Karin Stoeckman, Byggmästaren i Skåne. 16-04-25

Peab Skåne. 16-04-27

Tommi Hakala, ombudsman Byggnadsarbetarförbundet Skåne. 16-06-28.

Ingemar Klaesson, kanslichef Byggnadsindustrins Yrkesnämnd. 16-04-06 samt 16-05-19.

Tord Nilsson, ansvarig för kompetensförsörjning Sveriges Byggindustrier Skåne. 16-04-27.

Lars Tullstedt, ansvarig för kompetensförsörjning Sveriges Byggindustrier. 16-05-02.

8 BILAGOR

8.1 FALLSTUDIER

Som en del av underlaget till rapporten har två separata fallstudier gjorts. Dessa har genomförts i form av dokumentstudier och intervjuer med personer med stor insyn i projekten. För att få spridning har två projekt av olika storlek valts ut, dels Ideon Gateway i Lund, dels en mindre förskola i Malmö. Resultaten av fallstudierna har arbetats in i rapportens olika delar, men en kortare sammanfattning av respektive projekt och exempel på erfarenheterna avseende byggbranschens utveckling från dem redovisas nedan.

8.1.1 Ideon Gateway

Ideon Gateway i Lund är ett stort kontorsområde med ett flertal nystartade företag som bland annat kommer ur forskning från den tekniska delen av universitetet. Beställare var IKANO, som är en privatägd internationell företagsgrupp med verksamheter inom finans, fastigheter, försäkringar och detaljhandel. IKANO var förut en del av IKEA, men är självständigt sedan 1988. Projektet hade en budget på ca 450 miljoner kronor och omfattade 20 000 kvm yta, varav hälften kontor och hälften hotell. Projektering från 2010 och huvuddelen av arbetet genomfördes 2013.

Kontaktpersonen som intervjuades angående projektet var Anders Hansson, WSP, som redan i ett tidigt skede deltog i projekteringen, vid anbudsutvärderingen och upphandlingen och som följde arbetet genom hela processen.

En av de viktigaste erfarenheterna gällde upphandlingsformen, där det var en totalentreprenad, men man upphandlade delar och inte hade någon generalentreprenad, dvs. inget av företagen hade det huvudsakliga tekniska ansvaret. Skanska Hus Syd hade arbetsplatsamordningen, men ca tolv andra utförare genomförde andra delar. I detta fall var det ett framgångsrikt koncept då de levererade i tid och inom de ekonomiska ramarna. Det kan dock vara en svår upphandlingsform med risktagande för beställaren. Fördelen är man får välja sina underentreprenörer, som i detta fall stod för ca 250 miljoner kr. Detta sparade man ca 10 procent på i kostnader som exempelvis Skanska annars skulle ha lagt på för att ta det övergripande ansvaret.

Som exempel på innovationer som skulle kunna ha använts mer lyfts fram att ca 220 badrum byggdes enskilt. Det var ett moment i arbetet där man skulle kunnat använda mer prefabricerat istället, för att spara kostnader. Badrummen byggs då externt och levereras färdiga för att sedan lyftas in. Det kan också tillämpas på andra rum, speciellt vid byggande av hotell.

En annan erfarenhet som drogs avsåg inköp från utlandet, som tidigare har varit relativt populärt hos NCC och Skanska p.g.a. de enorma påslagen från inhemska leverantörer. Exempelvis etablerade både NCC och Skanska kontor i Kina och Shanghai för att handla upp material och skicka hem. Utfallet blev dock inte så bra som man trodde. Det beror mest troligt på att standarden och kvalitetskraven varierar mellan länder. Ett exempel var inköp av toaletter från Kina som sammanlagt blev dyrare än om man hade beställt från en inhemsk leverantör direkt. Installationen av toaletterna fungerade inte

pga. bristande standardisering och reklamation är sällan möjlig. Därmed har de utländska inköpen inte riktigt haft den starka utveckling som man förutspådde.

8.1.2 Pilevallsvägens förskola

Förskolan på Pilevallsvägen i Oxie utanför Malmö färdigställdes för 2,5 år sedan och byggdes på generalentreprenad. Förskolan är byggd för sex till åtta avdelningar på en tomt där det tidigare legat på en annan byggnad. Uppvärmning sker med hjälp av bergvärme eftersom det inte finns fjärrvärme eller gas. Det är en traditionell platsbyggd betongstomme med bjälklag, murad fasad och tegelfasad. Entreprenadkostnad var ca 30 miljoner kronor.

Kontaktperson som intervjuades angående projektet var Gösta Clemensson, WSP, som projekteringslett uppdraget.

Som exempel på komplicerande faktorer lyfts fram att saneringskraven har ökat med skärpta bestämmelser. Man var medveten om att huset skulle grundläggas på mark som kunde vara förorenad. Den dåvarande lagstiftningen krävde inte provtagningar i förväg, både på massorna i marken och på avstjälningsplatsen. Nu måste det underbyggas mycket mer genom provtagning innan och efter bortforsling. Att genomföra den processen i efterhand blev mycket tidskrävande.

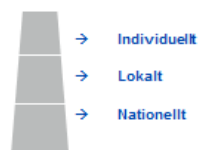
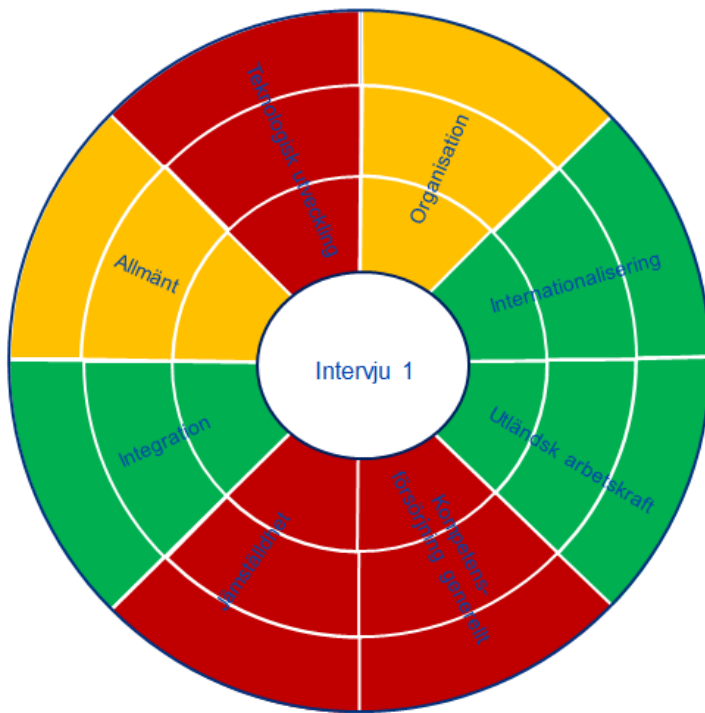
Ett annat exempel på komplicerande faktorer avser platsgjutning kontra prefab. Det har gradvis gått över mer och mer till prefab vilket kraftigt ökat efterfrågan. I allt större utsträckning får man gå utomlands och leta efter material. Exempelvis är prefabmaterial från Polen enligt detta projekts erfarenheter av utomordentligt bra kvalitet.

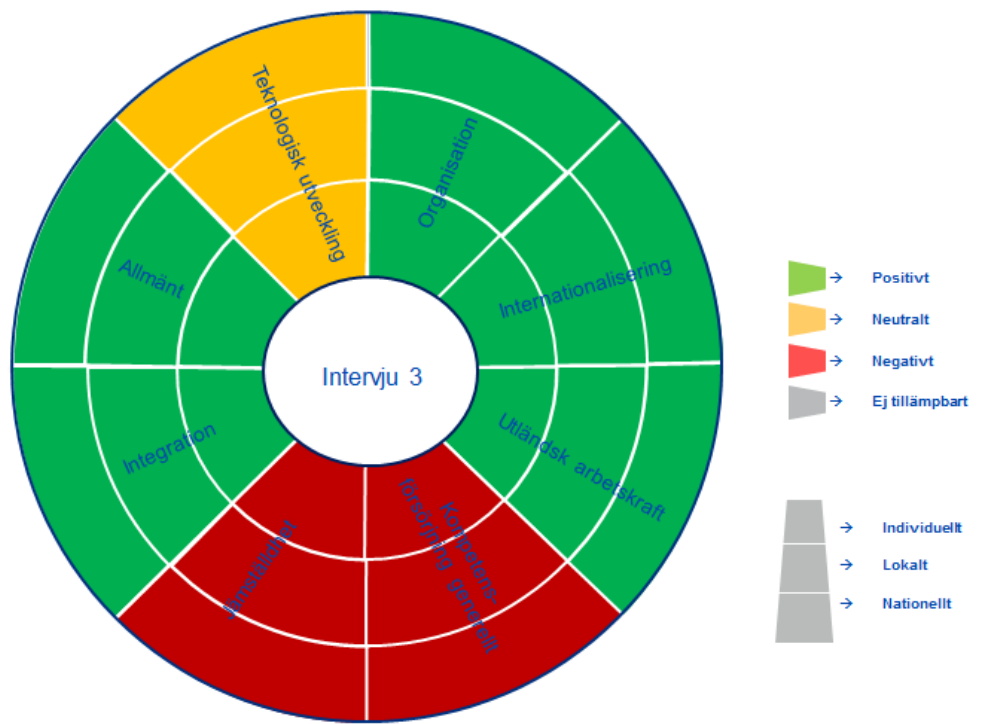
En erfarenhet kring positiv utveckling gäller däremot den ökade användningen av IT vid projekteringen. I grunden är det är samma ventilationskanaler, rörläggeri osv. som förr som ska projekteras, men det är sättet att driva projektet med bl.a. 3D-bilder som kraftigt har förbättrats. Det blir till stånd en helt annan diskussion kring hur man löser frågorna och det är något som underlättat i projektet som gett mer samförstånd. För även professionella projektörer blir det ibland tunnelseende. Med bl.a. BIM (Byggnadsinformationsmodellering) och 3D får man ett mycket större perspektiv.

8.2 INTERVJUER MED BYGGFÖRETAG

För generellt underlag till rapporten har sammanlagt tre olika byggföretag i Skåne intervjuats. Resultaten från intervjuerna har arbetats in i respektive område i rapporten. Av sekretesskäl publiceras inte fullständiga intervjuvar. En sammanfattning av de synpunkter som lyfts fram presenteras istället nedan genom WSP:s egna verktyg Orbis, som ger en visuellt överskådlig bild av resultaten avseende bedömningar kring positiv eller negativ utveckling inom ett antal områden som berör byggbranschen.

Ett antal frågor inom respektive delområde har analyserats och en bedömning har gjorts om de sammantaget indikerar en positiv, negativ eller neutral utveckling. Verktyget möjliggör även separat redovisning för olika geografiska nivåer, men den aspekten är i detta sammanhang inte relevant eller möjlig att redovisa.

utveckling.skane.se

Region Skånes uppdrag är att främja hälsa, hållbarhet och tillväxt i Skåne.

Region Skåne är den högsta direktvalda politiska organisationen i Skåne med ansvar för vård och hälsa, kollektivtrafik, utveckling av näringsliv, kultur, infrastruktur, samhällsplanering och miljö- och klimatfrågor i Skåne.

Region Skåne har ett permanent uppdrag från staten att samordna de regionala utvecklingsfrågorna, och leda arbetet med att ta fram den regionala utvecklingsstrategin, RUS. Vi är processledare för det regionala utvecklingsarbetet i Skåne.